

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ ΣΤΗΝ ΣΥΡΙΑΚΗ  
ΚΡΙΣΗ**

**ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΜΑΡΟΥΣΟΣ**

**2544**

## Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1 <sup>ο</sup> Εισαγωγή στην εργασία.....	3
1.1.Εισαγωγή .....	3
1.2.Σκοπός και στόχοι μελέτης .....	3
1.3.Αντικείμενο της μελέτης .....	4
1.4.Λόγοι επιλογή του θέματος.....	4
1.5.Δομή εργασίας.....	4
Κεφάλαιο 2 <sup>ο</sup> Διεθνές Σύστημα από το τέλος του Ψυχρού πολέμου μέχρι και την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης .....	6
2.1 Ορισμός και ιστορική προσέγγιση του ψυχρού πολέμου.....	6
2.2 Οι σχέσεις Αμερικής και Ρωσίας τη περίοδο του ψυχρού πολέμου .....	8
2.3 Ορισμός και οι λόγοι έναρξης της Αραβικής Άνοιξης.....	12
2.4 Μέση Ανατολή και Β. Αφρική-Ιστορική προσέγγιση κατάσταση πριν τις εξεγέρσεις .....	12
Κεφάλαιο 3 <sup>ο</sup> Εισαγωγή στην Αραβική Άνοιξη .....	14
3.1 Η έννοια της Αραβικής Άνοιξης και τα βασικά γεγονότα .....	14
3.2 Σύγκριση της Αραβικής Άνοιξης και άλλα γεγονότα .....	15
3.2.1 Αραβική Άνοιξη και Ανθρώπινα δικαιώματα .....	15
3.2.2 Αραβική Άνοιξη και Θρησκευτικά ζητήματα .....	17
3.2.3 Ελευθερία του να συνεταιρίζεστε και του λόγου .....	19
3.2.4 Διακρίσεις δυο φύλων .....	21
3.3 Μέση Ανατολή και Αραβική Άνοιξη.....	26
3.4 Αραβική Άνοιξη και εξτρεμιστές.....	34
Κεφάλαιο 4 <sup>ο</sup> Αραβική Άνοιξη και Συριακή Κρίση .....	36

4.1 Η Συριακή Κρίση-Αίτια Διαστάσεις και Προοπτικές .....	36
4.1.1 Η επίπτωση της στρατιωτικής λύσης στη Συριακή Κρίση .....	36
4.1.2 Η Θέση της Αντιπολίτευσης .....	37
4.1.3 Η Στάση των περιφερειακών δυνάμεων .....	39
4.1.4 Η Στάση των Ηνωμένων Εθνών .....	39
4.2 Οι επιπτώσεις της «Συριακής Άνοιξης» στη Μεσανατολική πολιτική της .....	40
κυβέρνησης ΑΚΡ.....	40
4.3 Συριακή Κρίση και Ελλάδα .....	41
Συμπεράσματα .....	43
Βιβλιογραφία .....	45

## **Κεφάλαιο 1<sup>ο</sup> Εισαγωγή στην εργασία**

### **1.1.Εισαγωγή**

Η αραβική άνοιξη ήταν μία πολιτική και κοινωνική επανάσταση. Ήταν η απάντηση της δημοκρατίας έναντι των καθεστώτων και των δικτατόρων. Βασικό χαρακτηριστικό της όμως είναι η εξάπλωση σε πολλά αραβικά κράτη, μεταξύ αυτών και τη Συρία, αποτελώντας το έναυσμα για την κρίση που ταλάνισε τη χώρα.

Η Συρία δεν αποτελεί μία τυχαία περίπτωση αραβικού κράτους αφού αποτελεί το επίκεντρο του αραβικού έθνους. Η έκβαση στην περίπτωση της Συρίας δεν είναι σημαντική μόνο για την ίδια αλλά για το σύνολο των αραβικών χωρών. Διαφέρει από τις άλλες χώρες στις οποίες εξαπλώθηκε η αραβική άνοιξη, ακόμα και κοινωνικά αφού ήταν το μόνο κράτος, όχι στον αραβικό κόσμο, αλλά παγκοσμίως, που ζούσαν και συμβίωναν σε αυτή ένας μεγάλος αριθμός κοινοτήτων με διαφορετικό θρήσκευμα και εθνικότητα (Van Dam, 1981).

### **1.2.Σκοπός και στόχοι μελέτης**

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει την ιστορική διαδρομή και αίτια που αποτέλεσαν το έναυσμα της Αραβικής Άνοιξης και οδήγησαν μέσα από μία σειρά πολιτικών και κοινωνικών διαδικασιών, στη Συριακή κρίση.

Ειδικότερα, οι στόχοι της παρούσας μελέτης είναι:

- Να εξετάσει τις αιτίες και τους λόγους έναρξης της Αραβικής Άνοιξης.
- Να συγκρίνει την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν τα αραβικά κράτη πριν και μετά την Αραβική άνοιξη.
- Να εξετάσει την ιστορική πορεία της Αραβικής άνοιξης και τα αιτήματά της.
- Να εξετάσει τη σύνδεση της Αραβικής Άνοιξης με τη Συριακή κρίση.

- Να αποτυπώσει τους συσχετισμούς και τις προοπτικές που δημιουργήθηκαν από τη Συριακή κρίση.

### **1.3. Αντικείμενο της μελέτης**

Το βασικό αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η Αραβική άνοιξη και η Συριακή κρίση. Όλοι οι άξονες και οι προεκτάσεις που θα εξεταστούν σχετίζονται με αυτά τα δύο ιστορικά και κοινωνικά φαινόμενα, ιδιαίτερα σημαντικά όχι μόνο για τον αραβικό κόσμο αλλά παγκοσμίως λόγω των επιπτώσεων που έχουν.

### **1.4. Λόγοι επιλογή του θέματος**

Το θέμα επιλέχτηκε λόγω της σημασίας που έχει. Πιο συγκεκριμένα, η Αραβική άνοιξη αποτελεί ένα σημαντικό και πρωτόγνωρο γεγονός για τον αραβικό κόσμο ενώ η Συριακή κρίση συγκλόνισε όλον τον κόσμο που βίωσε τις επιπτώσεις. Η μελέτη του θέματος αυτού αποτελεί μία προσπάθεια εκτίμησης των μελλοντικών εξελίξεων αλλά και μία προσπάθεια να αποτυπωθούν οι λόγοι και οι αιτίες που στο μέλλον πιθανώς να φανούν χρήσιμες για την αποφυγή μίας άλλης κρίσης.

### **1.5. Δομή εργασίας**

Η παρούσα μελέτη, ξεκινά με το εισαγωγικό κεφάλαιο που εξηγεί τους λόγους εκπόνησης της εργασίας, τους σκοπούς και τους στόχους της και παραθέτει τη διάρθρωση της.

Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει το διεθνές σύστημα από το τέλος του Ψυχρού πολέμου μέχρι και την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης και ειδικότερα εστιάζει σε θέματα όπως ο ορισμός και η ιστορική προσέγγιση του ψυχρού πολέμου, οι σχέσεις Αμερικής και Ρωσίας την περίοδο του ψυχρού πολέμου, τον ορισμό και τους λόγους έναρξης της Αραβικής Άνοιξης και την ιστορική

προσέγγιση της κατάστασης στη Μέση Ανατολή και στη Β. Αφρική πριν τις εξεγέρσεις.

Το τρίτο κεφάλαιο μελετάει την Αραβική Άνοιξη. Ειδικότερα, εξετάζει την έννοια της Αραβικής Άνοιξης και τα βασικά γεγονότα, συγκρίνει την αραβική άνοιξη με άλλα γεγονότα, και εξετάζει αιτήματα της όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα θρησκευτικά ζητήματα, την ελευθερία του να συνεταιρίζεστε και του λόγου, τις διακρίσεις των δύο φύλων, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τέλος, τη σχέση της Αραβικής άνοιξης με τη Μέση Ανατολή και τους εξτρεμιστές καθώς και άλλες απόψεις που διατυπώθηκαν για το φαινόμενο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η σχέση της Αραβικής άνοιξης με τη συριακή κρίση και ειδικότερα, τι έγινε ένα χρόνο μετά την αραβική άνοιξη, τα αίτια, οι διαστάσεις και οι προοπτικές της συριακής κρίσης, η επίπτωση της στρατιωτικής λύσης στη συριακή κρίση, η θέση της αντιπολίτευσης, η στάση των περιφερειακών δυνάμεων, η στάση των Ηνωμένων Εθνών, οι επιπτώσεις της συριακής άνοιξης στη μεσανατολική πολιτική της κυβέρνησης ΑΚΡ, η οικονομική διάσταση των εξεγέρσεων, οι επιπτώσεις των εξεγέρσεων στη Ν. Ευρώπη και στο διεθνές σύστημα καθώς και η συριακή κρίση σε σχέση με την Ελλάδα.

Στο τέλος της μελέτης παρατίθενται τα συμπεράσματα της.

## **Κεφάλαιο 2<sup>ο</sup> Διεθνές Σύστημα από το τέλος του Ψυχρού πολέμου μέχρι και την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης**

### **2.1 Ορισμός και ιστορική προσέγγιση του ψυχρού πολέμου**

Ο όρος «ψυχρός πόλεμος» (cold war) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά με στόχο να περιγραφεί η αντιπαράθεση που υπήρχε ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Gaddis, 2005).

Η ιστορική έναρξη του ψυχρού πολέμου, δεν μπορεί να προσδιοριστεί με σαφήνεια. Οι ιστορικές προσεγγίσεις που υπάρχουν την οριοθετούν συνήθως την περίοδο που ακολούθησε το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου. Υπάρχουν βέβαια και απόψεις που υποστηρίζουν ότι οι απαρχές του χρονολογούνται από την περίοδο που ακολούθησε το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου και ειδικότερα την εποχή δημιουργίας της Σοβιετικής Ένωσης. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι υποστηρίζεται επίσης ότι η Ρώσικη αυτοκρατορία από τα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα, βρισκόταν σε αντιπαράθεση με τις ευρωπαϊκές χώρες και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Gaddis, 1990).

Το 1917, έγινε η Οκτωβριανή επανάσταση που είχε ως συνέπεια την εξουσία να κατακτήσουν οι μπολσεβίκοι. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η Σοβιετική Ένωση που μόλις είχε δημιουργηθεί, να μην έχει διπλωματικές επαφές με άλλες χώρες διεθνώς, και κυρίως αυτής της Ευρώπης. Ούτε όμως η Σοβιετική Ένωση ήθελε να έχει επαφές με χώρες που τις θεωρούσε καπιταλιστικές ενώ παράλληλα ήθελε να διασπάσει την ένωση και συνεργασία αυτών των χωρών με στόχο να εξαπλώσει την δική της ιδεολογία και να οδηγηθούν και αυτές σταδιακά στην επανάσταση. Η προσπάθεια αυτής της Σοβιετικής Ένωσης να εγκαθιδρυθεί ο σοσιαλισμός και η αντιπαράθεση της με το καπιταλιστικό σύστημα, την είχε οδηγήσει να θεωρεί το διεθνές πλαίσιο χωρισμένο σε δύο πόλους. Η Σοβιετική Ένωση ήταν το επίκεντρο του ενός πόλου και προσπαθούσε να προσελκύσει σε αυτόν και άλλες χώρες πριν εδραιωθεί σε αυτές ο καπιταλισμός (Tucker & Roberts, 2007).

Οι προσπάθειες και των δύο πλευρών είχαν οδηγήσει τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες της Δύσης σε μία αντιπαράθεση ανάμεσα τους (Halliday, 1983). Στην καχυποψία της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στις

χώρες της Δύσης είχε οδηγήσει και το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του Ρώσικου εμφυλίου πολέμου, οι δυτικοί είχαν βοηθήσει τις δυνάμεις που κινούνταν εναντίον των μπολσεβίκων (Gaddis, 1990). Η διπλωματική αντιπαράθεση και η καχυποψία έφτασε σε οριακό σημείο το 1926 που η Σοβιετική Ένωση υποστήριξε ενεργά και οικονομικά μία σειρά απεργιών που έγιναν στη Μεγάλη Βρετανία. Η αντίδραση της δεύτερης χώρας ήταν σφοδρή και οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών διακόπηκαν εντελώς. Σε αυτή την ένταση συνέβαλλαν και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής που μέχρι και το 1933 δεν αναγνώριζαν την δημιουργία και την ύπαρξη της Σοβιετικής Ένωσης. Το γεγονός αυτό καθώς και η καχυποψία της Σοβιετικής Ένωσης έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών και αντιστρόφως, ως διακριτούς πυρήνες των δύο πόλων, οδήγησαν στην απουσία επαφών ανάμεσα στα δύο έθνη σε όλη τη δεκαετία του '30 (Tucker & Roberts, 2007; LaFeber, 1993).

Οι διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και στις δυτικές χώρες αμβλύθηκαν σε ένα βαθμό λόγω του κινδύνου που υπήρχε από την άνοδο των Ναζί και το ενδεχόμενο πολεμικών συγκρούσεων. Παρά το γεγονός ότι οι Γερμανοί υπέγραψαν με τη Σοβιετική Ένωση σύμφωνο να μη της επιτεθούν, αυτό δεν τους σταμάτησε από το να εισβάλλουν τελικώς στη Σοβιετική Ένωση το 1941. Παρά το γεγονός ότι δεν είχαν διπλωματικές επαφές, η Μεγάλη Βρετανία που ήδη είχε εμπλακεί στον πόλεμο, υποστήριξε τη Σοβιετική Ένωση. Μετά την επίθεση των Ιαπώνων στο Περγλ Χάρμπορ, στον πόλεμο ενεπλάκησαν και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Με απώτερο στόχο την ήττα της ναζιστικής Γερμανίας, η Σοβιετική Ένωση, η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ δημιούργησαν ένα ενιαίο μέτωπο. Παρά το γεγονός όμως ότι αυτή η συνεργασία ήταν ενεργή, εντούτοις η Σοβιετική Ένωση δεν έπαψε ούτε στιγμή να είναι καχύποπτη απέναντι στη Μεγάλη Βρετανία και στις ΗΠΑ. Θεωρούσε ότι κινούνταν βάσει στόχου και ότι δεν άφηναν τον πόλεμο να εξαπλωθεί στην Ευρώπη γιατί ήθελαν να εξαντληθεί η Σοβιετική Ένωση, να νικηθεί η Γερμανία και στη συνέχεια, οι δυτικοί να παρέμβουν για να δρομολογήσουν τις εξελίξεις προς όφελος δικό τους και εις βάρος των Σοβιετικών (Gaddis, 1990).



## 2.2 Οι σχέσεις Αμερικής και Ρωσίας τη περίοδο του ψυχρού πολέμου

Όντως, η ήττα της ναζιστικής Γερμανίας που σηματοδότησε το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, έφερε νέες εξελίξεις στις σχέσεις της Σοβιετικής Ένωσης και των δυτικών χωρών και κυρίως των ΗΠΑ. Η Σοβιετική Ένωση προκειμένου να εδραιώσει την ισχύ της, δημιούργησε το 1947 την Κομινφόρμ. Η Κομινφόρμ ήταν ένα όργανο που είχε ως στόχο να μεταφέρει και να εδραιώσει τις απόψεις του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης στις χώρες που είχε επικρατήσει ο κομμουνισμός και κυρίως στις χώρες του ανατολικού μπλοκ. Στόχος της Σοβιετικής Ένωσης ήταν να είναι ο κύριος καθοδηγητής και ηγέτης των κομμουνιστικών χωρών παγκοσμίως. Αυτό δεν κατέστη απόλυτα εφικτό γιατί το 1948, επήλθε σχίσμα ανάμεσα στον Τίτο και στον Στάλιν που είχε ως αποτέλεσμα, παρά το γεγονός ότι παρέμενε κομμουνιστική, η Γιουγκοσλαβία να φύγει από την Κομινφόρμ (Gaddis, 2005; Carabott & Sfikas, 2004).

Ενώ η Σοβιετική Ένωση είχε να αντιμετωπίσει τις δικές της εξελίξεις και προβλήματα, οι ΗΠΑ από την άλλη μεριά, είχαν αντιληφθεί ότι προσπαθούσε να αυξήσει την επιρροή της. Βασικός φόβος της δύσης ήταν ότι η Σοβιετική Ένωση δεν θα δίσταζε να εκμεταλλευτεί προς όφελος της τυχόν προβλήματα που μπορεί να αναπτύσσονταν στις χώρες της, οδηγώντας τις για άλλη μία φορά σε πολεμικές συγκρούσεις με αβέβαιη έκβαση. Η Μεγάλη Βρετανία επέλεξε την αποστασιοποίηση και αποφάσισε να μην στηρίζει τον αγώνα εναντίον του ελληνικού κομμουνιστικού κόμματος το 1947 επικαλούμενη οικονομικές δυσκολίες. Οι ΗΠΑ όμως αποφάσισαν να διαδραματίσουν ηγετικό και καθοριστικό ρόλο στην πάταξη του κομμουνισμού. Αυτό εκφράστηκε και στο δόγμα Τρούμαν το οποίο παρουσίαζε τις ΗΠΑ ως τη δύναμη που θα αγωνίζονταν να απελευθερώσει τους λαούς από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα που επιβάλλονταν στις κομμουνιστικές χώρες. Στο πλαίσιο αυτό, οι ΗΠΑ κατηγορήσαν τη Σοβιετική Ένωση ότι υποστήριζε τους Έλληνες κομμουνιστές με στόχο την εδραίωση της και στην Ελλάδα (LaFeber, 1993; Gaddis, 2005).

Αξιοσημείωτο είναι ότι το δόγμα Τρούμαν που ήταν η προμετωπίδα εναντίον του κομμουνισμού, στις ΗΠΑ υποστηρίχθηκε ακόμα και από

αντίθετες ιδεολογικές και πολιτικές δυνάμεις αφού ήταν αποδεκτό τόσο από το ρεπουμπλικανικό όσο και από το δημοκρατικό κόμμα. Το δόγμα Τρούμαν έθετε τις κύριες αρχές και κατευθύνσεις της αμυντικής και οικονομικής πολιτικής των ΗΠΑ με κύριο στόχο ο κομμουνισμός να περιοριστεί και σταδιακά να εξαλειφθεί. Παρά το γεγονός ότι υπήρχαν περίοδοι που το δόγμα Τρούμαν απώλεσε την επιρροή του όπως στον πόλεμο του Βιετνάμ, εντούτοις, παρέμενε ενεργό και ισχυρό για πολλά χρόνια, σχεδόν μέχρι το τέλος του Ψυχρού πολέμου με ενεργή στήριξη πολλών ευρωπαϊκών κομμάτων (Moschonas, 2002).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στόχος των ΗΠΑ ήταν να περιοριστεί ο κομμουνισμός με διάφορες μεθόδους. Μία από αυτές ήταν η οικονομική. Οι ΗΠΑ μαζί με τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, θέλησαν το 1947 να κάνουν μία συμφωνία με τη Σοβιετική Ένωση με επίκεντρο τη Γερμανία. Οι χώρες της δύσης ήθελαν να εφαρμόσουν ένα πρόγραμμα στη Γερμανία για την οικονομική της αυτάρκεια με την προϋπόθεση ότι η Σοβιετική Ένωση θα έδινε αναφορά για ότι αφαιρούσε. Η συμφωνία δεν επιτεύχθηκε τελικώς μετά από την άρνηση της Σοβιετικής Ένωσης. Βλέποντας ότι δεν υπήρχε προοπτική καμίας συμφωνίας με τη Σοβιετική Ένωση, οι ΗΠΑ τον ίδιο χρόνο δημιούργησαν το σχέδιο Μάρσαλ. Το σχέδιο αυτό, βασισμένο στο δόγμα Τρούμαν, παρείχε οικονομική βοήθεια σε όλες τις χώρες της Ευρώπης που θα εντάσσονταν σε αυτό και υπήρχε η προοπτική να συμμετέχει σε αυτό αν επιθυμούσε και η Σοβιετική Ένωση (Miller, 2000).

Το σχέδιο αυτό αντανάκλούσε συγκεκριμένη σκοπιμότητα. Με την παροχή οικονομικής βοήθειας, οι ΗΠΑ είχαν στόχο η Ευρώπη να μπορέσει να ανακάμψει οικονομικά και να μην κινδυνεύει από τον κομμουνισμό. Αυτό σήμαινε όμως παράλληλα ότι έπρεπε να ανακάμψει οικονομικά και η Γερμανία. Το σχέδιο Μάρσαλ ακολούθησε η δημιουργία θεσμών που είχαν ως στόχο να χρησιμοποιηθούν εναντίον των Σοβιετικών κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου όπως η CIA (Central Intelligence Agency- Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών) (Gaddis, 1990; Karabell, 1999).

Η Σοβιετική Ένωση ήταν κάθετα αντίθετη σε κάθε ενδεχόμενο οικονομικής συνεργασίας με τις ΗΠΑ. Φοβόταν ότι κάτι τέτοιο θα μείωνε την

επιρροή της στις χώρες του ανατολικού μπλοκ και ότι θα συνεργάζονταν με τις ΗΠΑ με στόχο την οικονομική βοήθεια. Αυτό οδήγησε τη Σοβιετική Ένωση να κινηθεί με αντίστοιχο τρόπο με αυτόν των ΗΠΑ. Για να μην λάβουν οι χώρες του ανατολικού μπλοκ οικονομική βοήθεια από τις ΗΠΑ, πρόσφερε η Σοβιετική Ένωση οικονομική βοήθεια μέσω του σχεδίου «Μολότοφ». Κάθετα αντίθετη ήταν επίσης η Σοβιετική Ένωση στην επιθυμία των ΗΠΑ να ανακάμψει οικονομικά η Γερμανία γιατί φοβόταν ότι υπήρχε το ενδεχόμενο να δημιουργήσει πάλι νέο πόλεμο (LaFeber, 1993; Gaddis, 2005).

Την πλήρη υποστήριξη πολιτικών εναντίον στην Σοβιετική Ένωση στις ΗΠΑ ενίσχυσε και τα γεγονότα της Τσεχοσλοβακίας. Στη χώρα έγινε πραξικόπημα που ήταν τόσο βίαιο που το σύνολο της Δύσης θεώρησε ότι το σχέδιο Μάρσαλ ήταν πλέον απαραίτητο να εφαρμοστεί (Miller, 2000; Wettig, 2008).

Η πολιτική των ΗΠΑ αποδείχθηκε αποτελεσματική. Μέσω του δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ κατάφερε να ενισχύσει χώρες και κυβερνήσεις που μάχονταν εναντίον του κομμουνισμού εδραιώνοντας τις, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ιταλίας. Παράλληλα, η πολεμική ανάμεσα στις ΗΠΑ και στη Σοβιετική Ένωση συνεχίζονταν με όμοιες τακτικές και από τις δύο πλευρές. Η Σοβιετική Ένωση δημιούργησε και αυτή υπηρεσία πληροφοριών και υπήρξε έντονη δράση και από τις δύο πλευρές ενώ και οι δύο χώρες έφτασαν ακόμα και στο σημείο να απελαύνει η κάθε μία τους διπλωμάτες της άλλης. Επίσης, οι ΗΠΑ δέχονταν κάθε Σοβιετικό ή πολίτη χώρας από το ανατολικό μπλοκ που ζητούσε άσυλο σε αυτή (Karabell, 1999).

Η ένταση ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και στη Δύση κορυφώθηκε τα επόμενα χρόνια. Οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία, και αργότερα η Γαλλία, δημιούργησαν στη Γερμανία μία νέα διοικητική ενότητα ενώνοντας τη ζώνη κατοχής που είχε η κάθε μία. Στη συνέχεια, η Δυτική Γερμανία ενώθηκε και αποφασίστηκε η εισαγωγή του μάρκου ως νόμισμα στο πλαίσιο της οικονομικής ανασυγκρότησης της χώρας. Βλέποντας τις νέες εξελίξεις, η Σοβιετική Ένωση αποφάσισε το 1948 να αποκλείσει το Βερολίνο που βρίσκονταν όμως σε έλεγχο και άλλων δυνάμεων. Ο αποκλεισμός διήρκησε

περίπου 10 μήνες και αποτέλεσε ένα από τα πιο σοβαρά επεισόδια ανάμεσα στην αντιπαράθεση των δύο πόλων. Ο αποκλεισμός ήταν τόσο έντονος που δεν επιτρέπονταν ούτε η μεταφορά τροφίμων και μία σειρά χωρών τροφοδοτούσαν το δυτικό Βερολίνο από αέρος (Miller, 2000).

Το 1949 ιδρύθηκε το NATO στο οποίο συμμετείχαν συνολικά έντεκα χώρες, μεταξύ αυτών και οι ΗΠΑ. Τον ίδιο χρόνο, η κατάσταση εντάθηκε ακόμα περισσότερο λόγω της ανησυχίας που προκάλεσε η δοκιμή πυρηνικής βόμβας από τη Σοβιετική Ένωση. Η αντίδραση των δυτικών ήταν να προσπαθήσει να ανασυγκροτήσει τη Δυτική Γερμανία. Η απάντηση των Σοβιετικών ήταν η ανακήρυξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας (LaFeber, 1993; Miller, 2000; Gaddis, 2005).

Εκτός όμως από τη διπλωματία και την οικονομική πολιτική, η Δύση και η Σοβιετική Ένωση χρησιμοποίησαν ως όργανο στη μεταξύ τους αντιπαράθεση διάφορα μέσα προπαγάνδας. Ένα από αυτά ήταν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Εκατέρωθεν δημιούργησαν μέσα μαζικής ενημέρωσης που το καθένα προπαγάνδιζε τους στόχους του κάθε πόλου και την ιδεολογία του (Puddington, 2003).

Εξάλλου, η μελέτη του Ψυχρού πολέμου έχει καταδείξει ότι η βασική αντιπαράθεση ανάμεσα στους δύο πόλους, τη Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ, ήταν κυρίως ιδεολογική και πολιτική. Η CIA για τις ΗΠΑ αποτέλεσε το βασικό όργανο αυτής της προσπάθειας. Από τη CIA, με δική της χρηματοδότηση, εκπονήθηκαν προγράμματα που στόχος τους ήταν η μη επικράτηση του κομμουνισμού. Αυτό δεν ίσχυε μόνο για τις χώρες της Ευρώπης. Η CIA άσκησε έντονη δράση και στο εσωτερικό των σοσιαλιστικών χωρών, την οποία ονόμασε εκστρατεία για την ελευθερία τους (Puddington, 2003; Cummings, 2010).

Τη δεκαετία του '50 υπήρξαν νέες κινήσεις από την πλευρά και των δύο πόλων. Οι ΗΠΑ ήθελαν να προσφέρουν εκ νέου εξοπλισμό στη Δυτική Γερμανία και φρόντισαν να εισαχθεί στο NATO. Από την άλλη, η Σοβιετική Ένωση προσπαθούσε να αποτρέψει αυτή την ένταξη παρόλο που δεν το κατάφερε (Byrd, 2003; Gaddis, 2005).

### **2.3 Ορισμός και οι λόγοι έναρξης της Αραβικής Άνοιξης**

Ως Αραβική άνοιξη ονομάστηκε το κύμα των εξεγέρσεων που ξέσπασαν στα αραβικά κράτη το 2011. Οι εξεγέρσεις ξεκίνησαν από την Τυνησία όπου υπήρχε ένα δικτατορικό πολιτικό καθεστώς αλλά παράλληλα οι πολίτες βίωναν την απόλυτη ένδεια και καταπίεση, ατομική, κοινωνική και πολιτική.

Η ώθηση, η εξέλιξη και η ένταξη των διαδηλώσεων ποίκιλλαν από χώρα σε χώρα. Το ίδιο ίσχυσε και για την αντίδραση των καθεστώτων που κυμαίνονταν από προσεκτικές παραχωρήσεις μέχρι τη βίαιη καταστολή (Rosiny, 2012).

Τα περισσότερα αραβικά καθεστώτα έπασχαν από μεγάλα ελλείμματα νομιμότητας και οι πολίτες ζητούσαν πλέον το δικαίωμα να συμμετέχουν περισσότερα δίκαια στα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δρώμενα (Rosiny, 2012).

### **2.4 Μέση Ανατολή και Β. Αφρική-Ιστορική προσέγγιση κατάσταση πριν τις εξεγέρσεις**

Η Αραβική άνοιξη έλαβε χώρα σε κράτη της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Στη Βόρεια Αφρική, είχε δημιουργηθεί μία μεγάλη απόσταση ανάμεσα στην εξουσία και στο λαό, αποτέλεσμα της μεγάλης αποικιοκρατίας που είχε βιώσει. Οι προσπάθειες που γίνονταν για την επίλυση αυτών των προβλημάτων είχε την μορφή της ανάληψης της εξουσίας από καθεστώτα που το ένα ανέτρεπε το άλλο.

Το ίδιο ίσχυε και για τη Μέση Ανατολή. Αποτέλεσμα των καθεστώτων που αναλάμβαναν την εξουσία ήταν η ύπαρξη του απολυταρχισμού, καμία προσωπική και ατομική ελευθερία, η καταπάτηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η απόκτηση πλούτου από συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις και η φτωχοποίηση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού (Gause, 2011).

Στην ήδη δύσκολη κατάσταση που βίωναν οι άνθρωποι αυτοί, προστέθηκαν οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης που επιδείνωσε ακόμα περισσότερο τη φτώχεια. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα οι περισσότεροι

πολίτες αυτών των κρατών να νιώθουν ότι χάνουν την αξιοπρέπεια τους. Οι επιλογές που είχε πλέον για τη ζωή του και την επιβίωση του ήταν ανύπαρκτες (Paust, 2013).

.

## **Κεφάλαιο 3<sup>ο</sup> Εισαγωγή στην Αραβική Άνοιξη**

### **3.1 Η έννοια της Αραβικής Άνοιξης και τα βασικά γεγονότα**

Ο αραβικός κόσμος ήρθε το 2011 αντιμέτωπος με σημαντικές εξελίξεις. Ήταν η χρονιά της Αραβικής Άνοιξης, μία χρονιά που τα αραβικά κράτη ήρθαν αντιμέτωπα με κοινωνικές εξεγέρσεις στο εσωτερικό τους (Shawn, 2011). Η έναρξη της Αραβικής Άνοιξης έγινε τον Δεκέμβριο του 2010 στην Τυνησία. Ένας πλανόδιος έμπορος μετά την κατάσχεση του εμπορεύματος του από την αστυνομία αυτοπυρπολείται και ακολουθούν μία σειρά διαδηλώσεων και διαμαρτυριών με στόχο την ανατροπή του καθεστώτος της χώρας (Lotan et al., 2011).

Η αντίδραση που εξαπλώθηκε σε όλη την Τυνησία έλαβε το όνομα «επανάσταση του Γιασεμιού» (Yu, 2012). Ο Άραβας ηγέτης Ben Ali αναγκάστηκε να αυτοεξοριστεί στη Σαουδική Αραβία αλλά η Τυνησία αποτέλεσε το έναυσμα και άλλων εξεγέρσεων των αραβικών λαών της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Κοινό χαρακτηριστικό των εξεγερθέντων λαών ήταν η βίωση της φτώχειας και της καταπίεσης από ένα διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα (Howard & Hussain, 2011).

Παρά την ανομοιογένεια των εξεγέρσεων αυτών, κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν η επικράτηση του Ισλάμ και του αραβικού στοιχείου. Δεν σταματούν όμως σε αυτό το σημείο οι ομοιότητες. Το αίτημα που ακούστηκε από αυτούς τους διαφορετικούς λαούς ήταν το ίδιο: δημοκρατία και σεβασμός στα δικαιώματα τους από το κράτος και καλύτερες συνθήκες ζωής (Mohyeldin, 2011; Sadiki, 2010). Αίτημα που αντιμετωπίστηκε από τους κυβερνώντες με τη χρήση βίας οδηγώντας σε πολλές περιπτώσεις σε ένοπλες συρράξεις (Lotan et al., 2011).

Ήταν σαφές από το κοινό σύνθημα των αραβικών λαός ποιος ήταν ο στόχος του: Ash-sha'ab yurid isqat an-nizam -«ο λαός θέλει να πέσει το καθεστώς» (Clark, 2013). Αυτή ήταν μία πρωτόγνωρη κατάσταση για τα αραβικά κράτη. Πριν την Αραβική Άνοιξη, η μόνη ανατροπής καθεστώτος

που είχε γίνει σε αραβική χώρα, ήταν στο Σουδάν (1964 & 1985) (El-Affendi, 2012).

Η Αραβική Άνοιξη εξαπλώθηκε με μεγάλη ταχύτητα στον αραβικό κόσμο. Η Τυνησία, η Αίγυπτος, το Μπαχρέιν, συγκλονίστηκαν από εξεγέρσεις. Η Αλγερία, το Ιράν, το Ιράκ, η Ιορδανία, το Μαρόκο και το Ομάν σείστηκαν από μεγάλες διαδηλώσεις. Το ίδιο έγινε αν και σε μικρότερο βαθμό και στο Τζιμπουτί, στο Κουβέιτ, στο Λίβανο, στη Μαυριτανία, στη Σαουδική Αραβία και στο Σουδάν. Επίσης, η Αραβική Άνοιξη αποτέλεσε την αφορμή για το ξεκίνημα του εμφυλίου στην Υεμένη, στη Λιβύη και στη Συρία. (Boston, 2011). Μπορεί να έχουν περάσει σχεδόν πέντε χρόνια από την Αραβική Άνοιξη αλλά ο εμφύλιος στη Συρία όχι μόνο δεν έχει κοπάσει αλλά αποτελεί και μία βραδυφλεγή βόμβα για ολόκληρη τη Μέση Ανατολή.

Επίσης, και οι πολιτικές διεργασίες που ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια των εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης δεν έχουν τελειώσει. Κάποια μεν από τα καθεστώτα μπορεί να κατέρρευσαν και να αντικαταστήθηκαν από ισλαμικά πολιτικά κόμματα της αντιπολίτευσης αλλά αυτό δε βελτίωσε την πολιτική κατάσταση απόλυτα. Καραδοκεί πάντα ο κίνδυνος του εμφυλίου αλλά και επιπτώσεις σε άλλους τομείς και κυρίως στην παγκόσμια ασφάλεια λόγω της ανάδειξης των Σαλαφιστών που καθιστούν ένα επικίνδυνο μέτωπο σε συνδυασμό με την Al-Qaeda και άλλου

## **3.2 Σύγκριση της Αραβικής Άνοιξης και άλλα γεγονότα**

### **3.2.1 Αραβική Άνοιξη και Ανθρώπινα δικαιώματα**

Ο ρόλος των ακτιβιστών υπέρ των ανθρώπινων δικαιωμάτων ήταν σημαντικός στην Αραβική άνοιξη. Για παράδειγμα, μια βασική φωνή στο Twitter κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης ήταν η @ Angryarabiya 39, η κόρη του Abdullhadi Al Khawaja, ενός ακτιβιστή δικαιωμάτων στο Μπαχρέιν ο οποίος φυλακίστηκε ισόβια, τον Ιούνιο του 2011 για αντιφρονούντα εγκλήματα. Τα tweets της παρακολουθούνταν στενά στις αραβικές εξεγέρσεις.



Επιπλέον, οι πληροφορίες εξαπλώνονταν γρηγορότερα και μακρύτερα. Τα @ Tweets angyarabiya έφταναν σε ένα παγκόσμιο κοινό σε πραγματικό χρόνο. Αυτό σημαίνει ότι οι πληροφορίες από μακρινές γωνιές του κόσμου ήταν προσιτές σε μεγαλύτερες και γεωγραφικά, διαφορετικές ομάδες. Αν και στο πλαίσιο μιας επανάστασης τα πιο σημαντικά ακροατήρια για τις εν λόγω πληροφορίες είναι οι ντόπιοι, το περιφερειακό και παγκόσμιο κοινό βοηθάει να διασφαλιστεί ότι το μήνυμα ενός ατόμου θα ακουστεί και θα εξαπλωθεί. Αυτό σημαίνει, επίσης, ότι θα υπάρξει μεγαλύτερη προσοχή αφού η εξαφάνιση ενός ακτιβιστή είναι πιο πιθανό να παρατηρηθεί και να αναφερθεί (Joseph, 2012).

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επεκτείνουν επίσης την πρόσβαση σε στοιχεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις καταχρήσεις σε αυτά, πέρα από αυτό που προσφέρουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), και διεισδύει στο απόρρητο που υπάρχει σε καταπιεστικά καθεστώτα. Η τεχνολογία μας επέτρεψε να δούμε πολλά μέρη του κόσμου, που είχαν προηγουμένως καταπιεστικές κυβερνήσεις.

Ο καθένας στην περιοχή ενός γεγονότος με θράσος και μια φωτογραφική μηχανή, μπορεί να τεκμηριώσει την κτηνωδία και να την εξαπλώσει στο Διαδίκτυο. Και ο πολλαπλασιασμός των τηλεφώνων με φωτογραφική μηχανή σημαίνει ότι αυτή η πληροφορία συχνά μπορεί να διαδοθεί στιγμιαία.

Μεταξύ των διοργανωτών στην Αίγυπτο ήταν ο Ahmed Maher, ιδρυτής του κινήματος της νεολαίας, 6 Απριλίου, και ο Wael Ghonim, ένα στέλεχος της Google που δημιούργησε τη σελίδα στο Facebook «Είμαστε όλοι Khaled Said» μετά τη δολοφονία του Said. Ο Ghonim βοήθησε τις διαδηλώσεις να γίνουν αλλά δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ηγέτης.

Λόγω του γεγονότος ότι ήταν συγκαλυμμένη η ταυτότητά του ως διαχειριστή της "Khaled Said" σελίδα, λίγοι πραγματικά γνώριζαν ποιος ήταν μέχρι που εξαφανίστηκε στα χέρια της αστυνομίας. Η απελευθέρωση του δώδεκα ημέρες αργότερα, με την οποία πλέον η ταυτότητά του έγινε ευρέως γνωστή, έδωσε νέα ώθηση στις διαδηλώσεις (Joseph, 2012).

### 3.2.2 Αραβική Άνοιξη και Θρησκευτικά ζητήματα

Η «Αραβική Άνοιξη» αρχικά, δεν είχε τίποτα που να την καθιστούσε ειδικά «Αραβική» ή «Μουσουλμανική». Οι διαδηλωτές ζητούσαν την αξιοπρέπεια, τις εκλογές, τη δημοκρατία, τη χρηστή διακυβέρνηση και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε αντίθεση με άλλα Αραβικά επαναστατικά κινήματα, τα τελευταία εξήντα χρόνια, αφορούσε την επιμέρους ιδιότητα του πολίτη και όχι κάποια ολιστική οντότητα, όπως τους ανθρώπους γενικά ή την μουσουλμανική umma, ή το αραβικό έθνος. Οι διαδηλωτές δεν αναφέρθηκαν στις γεωπολιτικές συγκρούσεις της Μέσης Ανατολής, δεν έκαψαν κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων σημαίες των ΗΠΑ ή του Ισραήλ, δεν υπήρχαν θρησκευτικά τραγούδια υπέρ του Θεού, δηλαδή ισλαμικά, και κανένα κόμμα της αντιπολίτευσης δεν εξέφρασε την επιθυμία για τη δημιουργία ενός ισλαμικού κράτους ή την εφαρμογή της Σαρία (Roy, 2012).

Επιπλέον, παρά το γεγονός της ξέφρενη αναζήτηση των δυτικών μέσων ενημέρωσης να τοποθετήσουν ένα πρόσωπο στις εκδηλώσεις μιλώντας στις διαδηλώσεις με νέους και σύγχρονους ανθρώπους για να χαρακτηριστούν ως εκπρόσωποι, δεν υπήρξε η δημιουργία κανενός χαρισματικού ηγέτη. Με λίγα λόγια δεν ακολουθήθηκε το αναμενόμενο σενάριο που υποστήριζε ότι επίκεντρο ήταν η αραβο-ισραηλινή διένεξης και η προώθηση ενός συνεχόμενα αυξανόμενου εξισλαμισμού στις αραβικές κοινωνίες, μιας αναζήτησης για χαρισματικούς ηγέτες και η ταύτιση με υπερεθνικά αίτια.

Οι διαδηλωτές όχι μόνο δεν πήραν την εξουσία αλλά ούτε καν προσπάθησαν. Αντ' αυτού απλώς ήθελαν να δημιουργήσουν μία νέα πολιτική σκηνή. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι αιγυπτιακές και τυνησιακές εκλογές έφεραν θριάμβους στην κάλπη για ισλαμικά κόμματα. Με βαθιές ρίζες στην κοινωνία, απολαμβάνοντας μια νομιμότητα που προέκυψε από δεκαετίες πολιτικής αντιπολίτευσης και την υπεράσπιση των συντηρητικών και θρησκευτικών αξιών του μεγαλύτερου ποσοστού του πληθυσμού, η Μουσουλμανική Αδελφότητα και το κόμμα Ennahda Τυνησίας ήταν σε θέση

να προσελκύσουν ψήφους πέρα της βάσης της οποίας ήδη είχαν επειδή έμοιαζαν αξιόπιστα κόμματα για κυβέρνηση (Roy, 2012).

Η μεγαλύτερη έκπληξη ήταν η ισχυρή επίδειξη του σαλαφιστικού κόμματος al –Nur στην Αίγυπτο. Με την άνοδο αυτή διαφάνηκε ότι ο ξαφνικός μετασχηματισμός από μία μη πολιτική και ανεπίσημη σχολή σκέψης σε ένα επιτυχημένο πολιτική κίνημα, δεν μπορούσε να παρέχει σε κανένα ισλαμικό κόμμα το μονοπώλιο της έκφρασης του Ισλάμ στην πολιτική σφαίρα.

Σε κάθε περίπτωση, οι παράγοντες που επωφελήθηκαν εκλογικά από την Αραβική άνοιξη, δεν είναι γνωστοί για την προσκόλληση τους στη δημοκρατία. Παρά το γεγονός ότι είχαν εγκαταλείψει την αναφορά στην Ισλαμική άνοιξη, ακόμα τοποθετούσαν τη θρησκεία στο επίκεντρο της ατζέντας τους και αποδοκίμαζαν την εκκοσμίκευση, την επιρροή των δυτικών αξιών και την επέκταση του ατομικισμού. Προσπαθούσαν να επιβεβαιώσουν την κεντρικότητα της θρησκείας στην εθνική ταυτότητα και είναι συντηρητικοί σε όλους τους τομείς εκτός από την οικονομία (Roy, 2012).

Οι εξελίξεις των εκλογών μείωσαν τον ενθουσιασμό των δυτικών μέσων που μετά τον όρο Αραβική Άνοιξη, άρχισε να αναφέρεται ότι θα υπήρχε πλέον έλευση του Αραβικού χειμώνα θεωρώντας βέβαιη την έντονη επικράτηση του θρησκευτικού παράγοντα. Αυτό όμως δεν είναι αλήθεια. Κάτι μη μεταστρέψιμο έγινε κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης. Με όποιες ανακατατάξεις και αν υπάρχουν στο μέλλον, η ανθρωπότητα ήταν μάρτυρας μία διαδικασίας που εδραίωσε τον εκδημοκρατισμό στις αραβικές κοινωνίες.

Ο εκδημοκρατισμός αποτελεί περισσότερο μία διαδικασία στην περίπτωση της Αραβικής άνοιξης και όχι ένα κυβερνητικό πρόγραμμα που αναμένεται να εφαρμοστεί. Σε σύγκριση με άλλες περιοχές όπως η Λατινική Αμερική εντοπίζονται δυσκολίες αφού η Μέση Ανατολή είναι το μόνο μέρος που οι κυρίαρχες αντιθέσεις αποτελούνται από έντονα συγκεντρωτικά και ιδεολογικά κόμματα με θρησκευτική ατζέντα (Roy, 2012).

Μία πιθανή σύγκριση που μπορεί να γίνει είναι με τα κομμουνιστικά κόμματα της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Όπως και οι ισλαμιστές στην Αίγυπτο και στην Τυνησία, επωφελήθηκαν από μία διαδικασία εκδημοκρατισμού που δεν πυροδότησαν οι ίδιοι.

Τα ισλαμικά κόμματα μπορεί πλέον να έχουν περισσότερη ισχύ και ελευθερία να κινηθούν αλλά και τα ίδια θα πιεστούν να αποδεχθούν τη διαδικασία του εκδημοκρατισμού. Αυτή η πίεση θα γίνεται από τα δυναμικά χαρακτηριστικά που αναπτύχθηκαν σε τομείς όπως το κοινωνικό, θρησκευτικό, πολιτικό και γεωστρατηγικό πεδίο που πρέπει να λειτουργήσουν τα κόμματα. Είναι πιθανό να δεχτούν τα αιτήματα για τη διαδικασία εκδημοκρατισμού περισσότερο ή λιγότερο πρόθυμα αλλά θα αναγκαστούν να τα δεχτούν για να μην περιθωριοποιηθούν (Roy, 2012).

### **3.2.3 Ελευθερία του να συνεταιρίζεστε και του λόγου**

Η ελευθερία του λόγου στην Αραβική Άνοιξη εξασφαλίστηκε κυρίως μέσα από την κοινωνική δικτύωση. Στην Αραβική άνοιξη, δημιουργήθηκε μια πρωτόγνωρη για τα δεδομένα κινητοποίηση του κόσμου, μέσω κοινωνικών δικτύων, όπως το facebook και το twitter, η οποία οδήγησε σε εξέγερση στους δρόμους και στην πτώση του καθεστώτος. Η λογοκρισία που επιβάλλονταν από τα καθεστάτα οδήγησε στη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για τη δημιουργία των διαδηλώσεων (Khondker, 2011; Gerbaudo, 2012; Wolfsfeld et al., 2013; Bruns et al., 2013).

Η ανάπτυξη των μέσων κοινωνικών δικτύωσης είχε προϊστορία και παρελθόν στην Αίγυπτο. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, πολλοί bloggers από την Αίγυπτο είχαν ξεκινήσει να ασχολούνται με σημαντικά ζητήματα που αφορούσαν το σύνολο της κοινωνίας. Τα πρώτα blogs που δημιουργήθηκαν, δημοσίευαν στην αγγλική γλώσσα αλλά στη συνέχεια, λόγω της ανάπτυξης λογισμικού στα αραβικά, άρχισαν να δημιουργούνται περισσότερα blogs στα αραβικά ελκύοντας με αυτό τον τρόπο περισσότερο κοινό. Έτσι, σταδιακά καθώς άρχισε να αυξάνεται η δημιουργία blogs στην Αίγυπτο, οι ακτιβιστές ξεκίνησαν να κάνουν χρήση

και άλλων τεχνολογιών επικοινωνίας, όπως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Flickr, Twitter). Τον Απρίλιο του 2008, έγινε η πρώτη ακτιβιστική προσπάθεια μέσω του κυβερνοχώρου στην Αίγυπτο. Οι ακτιβιστές δημιούργησαν μία σελίδα στο Facebook για να υποστηρίξουν τους εργάτες της κλωστοϋφαντουργίας στην Mahalla που απεργούσαν. Παρά το γεγονός ότι η σελίδα προσέλκυσε 70.000 υποστηρικτές, η απεργία νικήθηκε από τις κρατικές δυνάμεις ασφαλείας. Οι ακτιβιστές όμως από αυτή την περίπτωση απέκτησαν γνώση και εμπειρία που τις χρησιμοποίησαν στις διαδηλώσεις του 2011 (Eltantawy & Wiest, 2011).

Το πιο σημαντικό στοιχείο στη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην περίπτωση της Αιγύπτου είναι ο τρόπος που μεταβλήθηκε η δυναμική της κοινωνικής ενεργοποίησης. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρείχαν το πλεονέκτημα της ταχύτητας και της διαδραστικότητας, κάτι που δεν ίσχυε για τα συμβατικά μέσα. Σημαντική ήταν επίσης η συμβολή αυτόνομων ακτιβιστών που είχαν επαρκή γνώση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και βοήθησαν στην δημιουργία της επανάστασης. Οι ακτιβιστές αυτοί δημιούργησαν ομάδες στο Facebook, προσωπικά blogs και λογαριασμούς στο Twitter για να προσελκύσουν υποστηρικτές και συμμετέχοντες σε συζητήσεις για τις συνθήκες που επικρατούσαν στη Αίγυπτο. Το καλοκαίρι του 2010 δημιουργήθηκε η ομάδα στο facebook «Είμαστε όλοι Khalid Said», αφιερωμένη στο νεαρό άνδρα που σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων. Ενώ η ομάδα αρχικά σχηματίστηκε για να παρέχει πληροφορίες για το θάνατο του νερού, σταδιακά άρχισε να επεκτείνεται και να περιλαμβάνει πολιτικές συζητήσεις και να ελκύει όλο και περισσότερους νέους πολιτικούς ακτιβιστές. Τα μέλη της ομάδας χρησιμοποίησαν το κυβερνοχώρο για να διαδώσουν στον κόσμο τα τελευταία παραπτώματα του καθεστώτος του Mubarak, και η σελίδα απέκτησε τόσο μεγάλη δημοτικότητα που αποδεικνύονταν ότι προσέλκυε όλους τους Αιγύπτιους που ήταν δυσαρεστημένοι (Eltantawy & Wiest, 2011).

Το ίδιο συνέβη και στην περίπτωση της Τυνησίας. Οι bloggers ήταν αυτοί που ουσιαστικά μετέδιδαν τα νέα από τις διαδηλώσεις ενημερώνοντας

την κοινή γνώμη και προσελκύοντας περισσότερους υποστηρικτές (Lotan et al., 2011).

### 3.2.4 Διακρίσεις δυο φύλων

Η ζωή των γυναικών στον αραβικό κόσμο δεν ήταν ποτέ εύκολη. Στην Τυνησία όμως, μετά την ανεξαρτησία του 1956, ο πρόεδρος Habib Bourguiba είδε την προώθηση της θέσης τους ως μέρος της επιδίωξης της χώρας της επίτευξης του εκσυγχρονισμού και ως μία γρήγορη πορεία προς την οικονομική ανάπτυξη (Goulding, 2011; Grami, 2008). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η προώθηση της θέσης της γυναίκας να γίνει κρατικό ζήτημα με στόχο την εθνική ανάπτυξη της χώρας (Dalmasso & Cavatorta, 2010).

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι γυναίκες της Τυνησίας να αποκτήσουν νομικά δικαιώματα, ιδιαίτερα προοδευτικά σε σχέση με τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο. Μέσω της νομοθεσίας απαγορεύτηκε η πολυγαμία και εδραιώθηκε η ισότητα της γυναίκας μέσα στο γάμο, στο διαζύγιο αλλά και στην επιμέλεια των παιδιών. Το 1957, δόθηκε στις Τυνήσιες γυναίκες το δικαίωμα να ψηφίζουν αλλά και να μπορούν να είναι υποψήφιες στις εκλογές. Το 1958 τους δόθηκε πρόσβαση στην εκπαίδευση και το 1991 η εκπαίδευση τους έγινε υποχρεωτική. Ο πρόεδρος Ben Ali ήταν αυτός που θέσπισε την εκλογική ποσόστωση και το 2010 οι γυναίκες που εκλέχτηκαν στο κοινοβούλιο έφτασαν το 28%, ένα ποσοστό αντίστοιχο με αυτό των δυτικών κρατών (Goulding, 2011; Tchaoucha & Arfaoui, 2012).

Τα δικαιώματα που ο Ben Ali παρείχε στις γυναίκες τα πρόβαλλε έντονα θέλοντας με αυτό τον τρόπο να μην ασκείται έλεγχος στο καθεστώς του και να διατηρείται με αυτό τον τρόπο στην εξουσία καθώς επίσης και για να διατηρήσει τους ξένους επενδυτές ευχαριστημένους αποδεικνύοντας ότι η Τυνησία ήταν ένα σύγχρονο κράτος (Grami, 2008). Η κρατική χειραγώγηση όμως δεν επέτρεψε την ανάπτυξη του γυναικείου ακτιβισμού αφού κάθε κίνηση απορροφούνταν από το κράτος (Labidi, 2007). Το κράτος εκμεταλλεύονταν κάθε τέτοια κίνηση για να κάνει δημόσιες σχέσεις και να δείξει ότι ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για τις γυναίκες (Mulrine, 2011).

Η πραγματική κατάσταση των γυναικών όμως ήταν διαφορετική από αυτή που ήθελε να καταδείξει το κράτος της Τυνησίας. Εστίασε μεν και διαφήμιζε την προώθηση των γυναικών στον οικονομικό και στον πολιτικό τομέα αλλά οι γυναίκες της Τυνησίας συνέχισαν να υφίστανται διακρίσεις στον νομικό τομέα, στην εργασία και στην οικονομική ελευθερία και ήταν απροστάτευτες απέναντι στην οικογενειακή βία.

Στην Αίγυπτο από την άλλη, δικαίωμα στη ψήφο και στη συμμετοχή στις εκλογές, οι γυναίκες απέκτησαν το 1956 με την άνοδο στην εξουσία του Nasser και του σοσιαλιστικού κόμματος. Ο Nasser προσπάθησε να μιμηθεί τις κινήσεις της Τυνησίας αλλά δεν τα κατάφερε λόγω της σφοδρής αντίδρασης του ισλαμικού κλήρου και του πολέμου του έξι ημερών που έγινε το 1967. Αργότερα ο Mubarak κατάφερε να εισάγει κάποιες μικρές μεταρρυθμίσεις όπως τις νομικές εγγυήσεις των γυναικών στο διαζύγιο, στη διατροφή και στην επιμέλεια των γυναικών (Tadros, 2010).

Τη δεκαετία του 80 οι γυναίκες στην Αίγυπτο κατάφεραν να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην πολιτική αντιπροσώπευση και το 2009 ψηφίστηκε η γυναικεία ποσόστωση στη βουλή της Αιγύπτου. Και στην περίπτωση των γυναικών η προώθηση των γυναικείων δικαιωμάτων έγινε βάσει πολιτικού σχεδίου αφού ο Mubarak ήθελε να έχει την έξωθεν καλή μαρτυρία αλλά παράλληλα να δημιουργήσει αντιπαράθεση ανάμεσα στους ισλαμιστές και στους κοσμικούς ώστε να μην υπάρχει ένα ενιαίο μέτωπο εναντίον του προκειμένου να διατηρήσει την εξουσία του (Tadros, 2010). Και στην περίπτωση όμως της Αιγύπτου οι γυναίκες συνέχισαν να υφίστανται έντονες διακρίσεις.

Πριν ξεσπάσει η Αραβική Άνοιξη αναπόσπαστο μέρος των σχέσεων των δύο φύλων ήταν η χρησιμοποίηση των γυναικών σε ένα εκλεπτυσμένο σχέδιο ανάμεσα στις καθεστωτικές και τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις. Μετά την ανεξαρτησία, οι άνδρες που ήταν οι ηγεμόνες της διακυβέρνησης προσπάθησαν να δημιουργήσουν θηλυκά σύμβολα τα οποία θα εντάσσονταν στο νέο κράτος (Amar, 2011). Είχαν ως στόχο οι δυνάμεις αυτές να προκύψουν από την μεσαία ή την ανώτερη τάξη της Τυνησίας. Στην Αίγυπτο, το μοντέλο που προωθήθηκε ήταν αυτό της γυναίκας της μεσαίας ή ανώτερης

τάξης που μπορούσε να φοιτά στο πανεπιστήμιο, να είναι μητέρα και εργαζόμενη, κυρίως στις βιομηχανίες εξαγωγής της χώρας. Όσο η αντιπολίτευση στην Τυνησία γίνονταν πιο σταθερή και επιθετική, το κράτος χρησιμοποιούσε την προπαγάνδα ότι αν ανατραπεί η βελτιωμένη θέση της γυναίκας κινδυνεύει και αντίστοιχη ήταν και η στάση της κυβέρνησης της Αιγύπτου εναντίον των αντιπάλων του (Kandiyoti, 2011).

Το αποτέλεσμα αυτών των πρακτικών ήταν η διαφωνία των γυναικών κατά των κοινωνικών διακρίσεων που υφίστανται να παραμένει κατακερματισμένη και μικρής κλίμακας προκειμένου να μην θεωρείται απειλή για την ηγεμονική αρρενωπότητα και τη νομιμότητα του καθεστώτος. Οι διαφωνούντες και οι διαδηλωτές υπέρ των δικαιωμάτων των γυναικών απορρίπτονταν ως εκπρόσωποι της υποτιμημένης θηλυκότητας και μπλοκάρονταν από κάθε προσπάθεια επίτευξης μεγαλύτερο πολιτικού αντίκτυπου. Κατά καιρούς, οι γυναίκες ακτιβίστριες στιγματίζονταν κοινωνικά από την επίσημη ρητορική και χαρακτηρίζονταν είτε ως ψυχολογικά ασταθείς, είτε ως πράκτορες της Δύσης. Με την πειθάρχηση των διαδηλωτών και την απονομιμοποίηση των απαιτήσεων τους, τα καθεστώτα κατάφεραν να διαχειριστούν μεγαλύτερες και πιο συντονισμένες κινήσεις διαμαρτυρίας και κατάφεραν να διατηρήσουν τον έλεγχο του ρυθμού και της ποσότητας των μεταρρυθμίσεων για τα δικαιώματα των γυναικών στις χώρες τους (Kandiyoti, 2011).

Κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης όταν γυναίκες και άνδρες άρχισαν να εμφανίζονται στους δρόμους και στα κοινωνικά μέσα δικτύωσης δηλώνοντας την αντίδραση τους στους κυβερνώντες, το καθεστώς ήρθε αντιμέτωπο με μία μεγάλη πρόκληση. Η πρόκληση έγινε ακόμα μεγαλύτερη όταν ένας πολύ μεγάλος αριθμός από συλλογικότητες γυναικών που για χρόνια καταπιέζονταν άρχισαν να συμμετέχουν στις διαδηλώσεις. Η συμμετοχή των γυναικών αυτών ανέδειξε την κενή πολιτική και ρητορική του κράτους. Αντί να συμμαχήσουν με τους υποτιθέμενους προστάτες τους, οι γυναίκες απαίτησαν την πτώση του καθεστώτος. Το καθεστώς έμεινε αποσβολωμένο από αυτή την εξέλιξη. Για πολλές δεκαετίες προσπάθησε να κατακτήσει τον ρόλο του ηγέτη της προώθησης της αξίας των γυναικών και βλέποντας ότι δεν τον καταφέρνει απάντησε μέσω της βίας εναντίον τους.



Στην Τυνησία αρχικώς η βία ήταν περιορισμένη και σποραδική. Οι δυνάμεις ασφαλείας εμφανίζονταν αρχικά μόνο στους δρόμους προσπαθώντας να περιορίσουν τους διαδηλωτές αλλά καθώς αυτές γίνονταν όλο και μεγαλύτερες το καθεστώς αντιλήφθηκε τον κίνδυνο που παρουσιάζονταν. Καθώς η παρουσία των γυναικών γίνονταν όλο και πιο ορατή ανάμεσα στους διαδηλωτές όπως στην περίπτωση των γυναικών που εμφανίστηκαν μαζί με τους άνδρες συνάδελφους τους, το κράτος αποφάσισε να κρατήσει μία στάση αποτρεπτική για το γυναικείο φύλο. Γυναικείοι σύνδεσμοι και οργανώσεις έδωσαν την πληροφορία ότι στην Τυνησία τις τελευταίες ημέρες του Ben Ali οι γυναίκες έπεφταν θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης και βιασμού από τις δυνάμεις ασφαλείας (ATFD).

Στόχος αυτής της βίας προς τις γυναίκες ήταν να αποθαρρυνθούν κυρίως οι γυναίκες της επαρχίας που δεν ήταν τόσο τολμηρές αλλά παράλληλα αποτελούσε και ένα μέσο για το καθεστώς να στείλει ένα ξεκάθαρο μήνυμα στις γυναίκες ότι θα ήταν οι επόμενες που θα έπεφταν θύμα τέτοιων πράξεων αν συνέχιζαν να αντιδρούν. Η γρήγορη πτώση του καθεστώτος βέβαια σταμάτησε την εξάπλωση ανάλογων πράξεων (Mohsen, 2012).

Στην Αίγυπτο από άλλη αρχικώς δεν υπήρχε βία ούτε εναντίον των γυναικών, ούτε εναντίον των ανδρών διαδηλωτών και ο στρατός φαίνονταν να έχει υιοθετήσει έναν προστατευτικό ρόλο απέναντι στους ακτιβιστές. Καθώς όμως συνεχίζονταν οι διαδηλώσεις και οι γυναίκες συμμετείχαν πιο ενεργά εκφράζοντας την αντίθεση τους στο καθεστώς οι γυναίκες άρχισαν να συλλαμβάνονται και να δέχονται τη βίαιη επίθεση κακοποιών που είχε πληρώσει το κράτος για να παρεισφρήσουν ανάμεσα στους διαδηλωτές. Οι γυναίκες που συνελήφθησαν απομονώθηκαν και υπέστησαν βασανιστήρια, σεξουαλική κακοποίηση και κακοποίηση άλλου είδους αφού οι δυνάμεις ασφαλείας υπέβαλλαν πολλές από αυτές σε εξετάσεις για την παρθενία τους.

Το αιγυπτιακό καθεστώς χρησιμοποίησε συγκεκριμένη πολιτική εναντίον των γυναικών διαδηλωτριών. Η σεξουαλική τους κακοποίηση τις στιγματίσει και κοινωνικά και οδήγησε στην απώλεια της αξιοπρέπειας τους όχι μόνο ηθικά αλλά και ρεαλιστικά αφού οι γυναίκες δέχονταν σεξουαλικές επιθέσεις δημοσίως, συλλαμβάνονταν ως πόρνες, καταγράφονταν στα

δικαστικά αρχεία ως σεξουαλικοί παραβάτες και τέλος, βασανίζονταν και βιάζονταν στις φυλακές (Amar, 2011).

Λόγω της απομόνωσης των γυναικών οι πρακτικές αυτές θα περνούσαν απαρατήρητες από το ευρύ κοινό αν δεν υπήρχαν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και η γενναία στάση κάποιων διαδηλωτριών. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτέλεσε η Samira Ibrahim που μήνυσε τους γιατρούς του στρατού που της έκαναν εξέταση παρθενίας. Η πράξη αποτέλεσε παράδειγμα για τις υπόλοιπες γυναίκες και κέρδισε ακόμα και την υποστήριξη ανδρών. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν έγινε προσπάθεια να σπλωθεί η ίδια γιατί αποκάλυψε τις μεθόδους του στρατού. Από την μία αποδέχονταν ότι αποτελούσε θύμα αλλά παράλληλα επικράτησε ευρέως και η άποψη ότι οι «καλές» μουσουλμάνες δεν συμμετέχουν σε διαδηλώσεις και ότι γι' αυτό που έπαθε φταίει μόνο η ίδια (Mohsen, 2012).

Η Αραβική Άνοιξη συνεπώς και η παρουσία πολλών γυναικών στις διαδηλώσεις της αποκάλυψε την αλήθεια για τη θέση τους στα αραβικά κράτη. Η Τυνησία και η Αίγυπτος ήθελαν να δείξουν ότι αποτελούν προοδευτικά κράτη και τα καθεστώτα τους ήθελαν να έχουν τον ρόλο του προστάτη των γυναικείων δικαιωμάτων προκειμένου να χρησιμοποιήσουν τις γυναίκες ως υποστηρικτικό εργαλείο για τη διατήρηση του καθεστώτος τους. Όταν οι γυναίκες αυτές που το καθεστώς θεωρούσε ότι τους έδωσε το δικαίωμα να εργαστούν, να σπουδάσουν και να αναβαθμιστούν στην κοινωνία, εκδηλώθηκαν εναντίον του, τότε αποφάσισε να τις τιμωρήσει με ταπεινωτικές και απάνθρωπες πρακτικές προκειμένου να εγκαθιδρύσει εκ νέου την εξουσία του σε αυτές με διαφορετικό όμως τρόπο.

Εξάλλου, τουλάχιστον στην περίπτωση της Αιγύπτου, αυτή δεν ήταν μία νέα πρακτική. Στις διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα στην Αίγυπτο την περίοδο 2003-2006, οι αιγυπτιακές δυνάμεις ασφαλείας ακολούθησαν και πάλι αυτές τις μεθόδους. Οι γυναίκες στοχοποιούνταν δημοσίως, και ιδιαίτερα οι πολιτικά ενεργές, βασανίζονταν και δέχονταν σεξουαλικές επιθέσεις. Στόχος και σε αυτή την περίπτωση ήταν να χάσουν την αξιοπρέπεια τους και να υποβαθμιστούν ως πολιτικά υποκείμενα αλλά και ως πολίτες με εξαίρεση τις

γυναίκες που συνεργάζονταν με το καθεστώς και το νομιμοποιούσαν (Amar, 2011).

Το καθεστώς αντιμετώπισε τις γυναίκες αυτές ως πνευματικά ασταθείς, ως αλκοολικές, ως σεξουαλικά αχαλιναγώγητες, ως πόρνες. Οι γυναίκες διαδηλώτριες υπέστησαν κάθε είδους βίας αποκλειστικά λόγω του φύλου τους. Με αυτό τον τρόπο το καθεστώς ήθελε να μεταφέρει στην κοινωνία ότι καμία αξιοπρεπής γυναίκα δεν καταφέρεται και δεν διαμαρτύρεται εναντίον του κράτους και των δυνάμεων του. Το θετικό είναι ότι τέτοιου είδους πολιτικές και κινήσεις στο τέλος ήταν αναποτελεσματικές και αυτό δεν σταμάτησε τις γυναίκες να συμμετέχουν δυναμικά στις διαδηλώσεις που επέφεραν το τέλος των καθεστώτων (Amar, 2011).

### **3.3 Μέση Ανατολή και Αραβική Άνοιξη**

Οι περιπτώσεις της Τυνησίας, της Αιγύπτου, της Λιβύης, του Μπαχρέιν, της Υεμένης και της Συρίας, όπου οι λαϊκές εξεγέρσεις οδήγησαν είτε στην ανατροπή των δικτατόρων, είτε σε σοβαρές εσωτερικές διασπάσεις και αμφισβητήσεις, διαχωρίζονται από ένα μεγάλο χάσμα από την υπόλοιπη περιοχή η οποία βίωσε συγκριτικά ήσσονος σημασίας επιπτώσεις από τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης. Στο Μαρόκο και στην Ιορδανία, οι αποκλεισμένοι μονάρχες εκτόνωσαν την πίεσης ανακοινώνοντας μεταρρυθμιστικά μέτρα. Με εξαίρεση το Μπαχρέιν, πολύ περιορισμένες διαδηλώσεις σημειώθηκαν στα κράτη του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου, αν και στην περίπτωση του Ομάν θα πρέπει να σημειωθεί ως σημαντικό ότι έγιναν ακόμα και αυτές. Στη Σαουδική Αραβία, όπου οι διαμαρτυρίες περιορίστηκαν κυρίως στην ανατολική επαρχία και σε μερικές μεγαλύτερες πόλεις, το καθεστώς αύξησε τις δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας και κατέφυγε εκ νέου στην καταστολή (Amnesty International, 2011).

Στην Αλγερία, που είχε βιώσει και τις συνέπειες της εσωτερικής σύγκρουσης κατά τη δεκαετία του '90, οι διαδηλώσεις του Ιανουαρίου του 2011, δεν μετατράπηκαν σε κίνημα για αλλαγή. Το Λίβανο, το Ιράκ και τα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη παρέμειναν εγκλωβισμένα στα εσωτερικά

και γεωπολιτικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν και που τους απομόνωναν από τις εξελίξεις στην ευρύτερη αραβική περιοχή. Εξεγέρσεις σημειώθηκαν σε ορισμένα αραβικά κράτη, το 2011, και όχι σε κάποια άλλα. Οι εξεγέρσεις αυτές κατά τη διάρκεια της γένεσής τους, αναπτύχθηκαν με διαφορετικούς τρόπους σε συγκεκριμένα μέρη. Τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα και η πολιτική δυσανεμία αποτέλεσαν κοινό παράγοντα και αιτία πίσω από όλες τις εξεγέρσεις. Η απόλυτη φτώχεια ήταν ένα από αυτά τα προβλήματα αλλά σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η σχετική στέρησης αλλά και η σύγκρουση μεταξύ προσδοκιών και πραγματικότητας (World Bank, 2011).

Τα μακροχρόνια διαρθρωτικά προβλήματα που ταλάνιζαν τον αραβικό κόσμο ήρθαν σε πρώτη προτεραιότητα το 2011 λόγω του συνδυασμού της υψηλής ανεργίας, ιδίως μεταξύ της νεολαίας, της διαφθοράς, των εσωτερικών περιφερειακών και κοινωνικών ανισοτήτων και της περαιτέρω επιδείνωσης των οικονομικών συνθηκών, λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008 και της αύξησης των τιμών των τροφίμων (Noland & Pack, 2007).

Η Τυνησία αντιμετώπιζε πολλά από αυτά τα προβλήματα. Αν και η οικονομία της ήταν ισχυρή, δεν δημιουργήθηκαν αρκετές νέες θέσεις εργασίας και η ανεργία παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα, φθάνοντας το 16% το 2011 και σύμφωνα με εκτιμήσεις, οι εσωτερικές περιφερειακές ανισότητες ήταν έντονες. Επίσης, η διαφθορά ήταν ενδημική και, στην περίπτωση της άμεσης οικογένειας του Μπεν Άλι, μπορεί να θεωρηθεί και ως προσβλητική, αφού οι απλοί Τυνησιοί αγωνίζονταν με την άνοδο των τιμών των βασικών εμπορευμάτων, τον πληθωρισμό και τους χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης από το 2008 (Economist Intelligence Unit, 2011).

Οι κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες συνδέθηκαν και τροφοδοτήθηκαν από πολιτικά αιτήματα. Περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, οι εξεγέρσεις ήταν μια έκκληση για αξιοπρέπεια και μια αντίδραση στην ταπείνωση που οι πολίτες δέχονταν από αυθαιρεσίες και όλο και αυξανόμενες επιθετικές τυραννίες. Το βασικό σύνθημα στην Τυνησία ήταν: «Μπορούμε να ζήσουμε με ψωμί και νερό μόνο, αλλά όχι με το RCD [το κυβερνών κόμμα του Μπεν Αλί]» (Ayeb, 2011).

Στο Μπαχρέιν, η εξέγερση κυριαρχήθηκε από την πλειοψηφία των Shi', η οποία, ακόμη περισσότερο από τους Σουνίτες, υπέστη καταπίεση και διακρίσεις, παρά την υπόσχεση της δημοκρατικής μεταρρύθμισης που δόθηκε από τον βασιλιά Hamad δέκα χρόνια πριν. Στην Αίγυπτο, ένας από τους διοργανωτές της διαδήλωσης του Ιανουαρίου ήταν η ομάδα «Είμαστε όλοι Khaled Said», που είχε το όνομά του νεαρού άνδρα που ξυλοκοπήθηκε μέχρι θανάτου από αστυνομικούς στην Αλεξάνδρεια τον προηγούμενο Ιούνιο (Khamis& Vaughn, 2012; Lim, 2012).

Ενώ όμως οι διαμαρτυρίες υπήρχαν παντού, δεν συνέβη το ίδιο και με τις εξεγέρσεις. Αυτό οδηγεί στο ερώτημα, αναφορικά με την Αραβική Άνοιξη, πώς και γιατί, εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή, τα κοινωνικο-οικονομικά και πολιτικά προβλήματα στον αραβικό κόσμο διοχετεύτηκαν σε μία τέτοια σθεναρή και αποφασιστική συλλογική δράση. Δύο είναι οι πιθανές εξηγήσεις που μπορούν να δοθούν. Η πρώτη είναι ότι οι προ-υπάρχουσες ομάδες της κοινωνίας των πολιτών και των πολιτικών της αντιπολίτευσης, είχαν ετοιμάσει το έδαφος για τις εξεγέρσεις και ήταν σε θέση, όταν ήρθε η ώρα, να συντονιστούν. Η δεύτερη είναι ότι η άνευ προηγουμένου ευρεία χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και άλλων μέσων επικοινωνίας, κατέστησε δυνατές τις εξεγέρσεις και αύξησε τη δύναμη τους.

Οι αναλυτές και ακτιβιστές της Μέσης Ανατολής, εξάλλου κατήγγειλαν συχνά την αδυναμία της κοινωνίας των πολιτών και της πολιτικής αντίθεσης στην αραβική Μέση Ανατολή πριν από 2011 (Yom, 2005). Τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης όμως οδηγούν στην επανεξέταση αυτής της εκδοχής. Στην περίπτωση της Αιγύπτου, φαίνεται να υπάρχει μια συνέχεια ανάμεσα σε μία ολοένα και πιο δραστήρια κοινωνία των πολιτών και στον εργασιακό ακτιβισμό στη δεκαετία του 1990 και του 2000 και στην εξέγερση του 2011. Η ομάδα «Είμαστε όλοι Khaled Said», το κίνημα της 6ης Απριλίου, που ιδρύθηκε το 2008, σε σχέση με τις εργασιακές διαμαρτυρίες, η μουσουλμανική αδελφότητα της νεολαίας, η ομάδα που κινούνταν γύρω από τον Μωάμεθ ελ-Μπαραντί με την ελπίδα να αποτελέσει τον νέο πρόεδρο, η νέα αριστερά, οι ομάδες των ανθρώπινων δικαιωμάτων και άλλοι ακτιβιστές της κοινωνίας των πολιτών, οι επιτυχημένοι εργαζόμενοι και επαγγελματίες,

διαδραμάτισαν όλοι καταλυτικό ρόλο στην ανατροπή του Μουμπάρακ (Lim, 2012). Στο Μπαχρέιν, οι πολιτικές και κοινωνικές ομάδες που είχαν γίνει ισχυρές στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 2000, συμπεριλαμβανόμενου του κινήματος al-Haqq για την ελευθερία και τη δημοκρατία που ήταν πιο απορριπτικοί από τους ισλαμιστές Shi'i al-Wifaq και τις μη θρησκευτικές ομάδες αριστερών τάσεων, και του κινήματος για τα ανθρώπινα δικαιώματα, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στις εξεγέρσεις (Stoller, 2014).

Μια άλλη εξήγηση για το πώς οι διαμαρτυρίες μετουσιώθηκαν σε συλλογική δράση το 2011, τονίζει το ρόλο των μέσων ενημέρωσης που επέτρεψαν στις εξεγέρσεις να εξαπλωθούν σε όλα τα σύνορα και έφεραν τους ανθρώπους στους δρόμους. Το δορυφορικό κανάλι Al-Jazeera με βάση το Κατάρ, αναμετάδιδε τις διαδηλώσεις στην Αίγυπτο και στην Τυνησία, παρά τις εκκλήσεις του καθεστώτος στην κυβέρνηση του Κατάρ να σταματήσει την αναμετάδοση (Sharekh, 2011).

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook και το twitter, και φυσικά τα κινητά τηλέφωνα, χρησιμοποιούνταν ευρέως για την οργάνωση των εξεγέρσεων και τη σύνδεσή των διαδηλωτών μεταξύ τους αλλά και με τον έξω κόσμο. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν επίσης τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην προετοιμασία για τις εξεγέρσεις αφού για πολλά χρόνια, ακόμα και δεκαετίες, διευκόλυναν την κυκλοφορία των ιδεών σε εθνικούς και παγκόσμιους χώρους, προκαλώντας το κρατικό μονοπώλιο της πληροφόρησης (Axford, 2011).

Η έρευνα στο μέλλον θα ξεδιαλύνει το περίπλοκο ζήτημα της σχέσης μεταξύ των εξεγέρσεων και των προ-υπαρχουσών δομών της αντιπολίτευσης και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθώς και άλλα ζητήματα όπως ο ιδιαίτερος ρόλος των νέων και των γυναικών. Ωστόσο, διαφαίνεται ότι κανένας από αυτούς τους παράγοντες δεν μπορεί να αντιπροσωπεύσει πλήρως τις αιτίες των εξεγέρσεων αλλά ούτε και την υπόστασή τους. Οι προϋπάρχουσες ομάδες της κοινωνίας των πολιτών και της αντιπολίτευσης μπορεί να συνέβαλλαν σημαντικά στην οργάνωση των εξεγέρσεων, αλλά δεν ήταν οι πρωταγωνιστές. Στην Αίγυπτο, εκατομμύρια άνθρωποι απροσδόκητα ξεχύθηκαν στους δρόμους. Στο Μπαχρέιν, παρά την ισχύ τους, οι

οργανωμένες ομάδες δεν ήταν απολύτως υπεύθυνες για τις μαζικές διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα (Kerr & Jones, 2011). Σε κάποιες περιπτώσεις δε όπως η Υεμένη, υπήρχαν εντάσεις ανάμεσα σε εδραιωμένα κόμματα και νεαρούς διαδηλωτές (Al-Sakkaf, 2011).

Η δημοσιότητα που αποδόθηκε στη χρήση των κοινωνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης συσκοτίζει το γεγονός ότι οι τεράστιες λαϊκές κινητοποιήσεις στο παρελθόν, επιτεύχθηκαν με τη χρήση πολύ πιο βασικών μέθοδων επικοινωνίας και οργάνωσης. Παραβλέπει επίσης το γεγονός ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται από συντηρητικές όσο και από προοδευτικές και επαναστατικές δυνάμεις, και ότι οι κυβερνήσεις τα χρησιμοποιούν για τους δικούς τους σκοπούς ή απλά τα κλείνουν όταν δεν τους συμφέρει. Για παράδειγμα, τις εβδομάδες που προηγήθηκαν της πτώσης του Μουμπάρακ, η πρόσβαση στο διαδίκτυο συχνά εμποδίζονταν στην Αίγυπτο (Aouragh & Alexander, 2011).

Τα παραπάνω οδηγούν στο πιθανό συμπέρασμα ότι ίσως οι εξεγέρσεις να ήταν αυθόρμητα γεγονότα των οποίων η άμεση αίτια και ο χρόνος μπορεί ποτέ να μην εξηγηθούν αποτελεσματικά, και ούτε θα μπορούσαν να έχουν προβλεφθεί εκ των προτέρων. Ίσως απλά, οι συλλογικές διαμαρτυρίες που έγιναν σε ορισμένες χώρες το 2011, μπορεί να ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς γεγονότων των οποίων οι συνδέσεις και οι μηχανισμοί δεν μπορούν να υπολογισθούν και δημιούργησαν μία σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων. Παρά το γεγονός όμως ότι δεν μπορούν με ακρίβεια να εντοπιστούν οι αιτίες των γενικευμένων διαδηλώσεων σε διαφορετικές χώρες, δεν ισχύει το ίδιο στα αποτελέσματά τους, δηλαδή το πως σε κάποιες χώρες οι διαδηλωτές κατάφεραν να απαλλαχθούν από τις κυβερνήσεις τους ενώ σε κάποιες άλλες όχι. Αυτό γίνεται κατανοητό με την μεμονωμένη εξέταση της κάθε χώρας, την ορμή και το μέγεθος της κάθε εξέγερσης, του είδους του καθεστώτος που αντιμετώπιζαν καθώς και τον τρόπο αντίδρασης αυτού στις εξεγέρσεις. Ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, η αντίδραση του καθεστώτος σταμάτησε τις εξεγέρσεις, σε κάποιες άλλες τις τροφοδότησε ακόμα περισσότερο καθιστώντας ασαφή τη διάκριση σε κάποιο βαθμό μεταξύ των αιτιών και των συνεπειών. Επίσης, η επιτυχία και η αποτυχία των εξεγέρσεων, εξαρτήθηκε

και από το αν το καθεστώς που αντιμετώπιζαν κατάφερε να διατηρήσει την εμπιστοσύνη των βασικών συμμάχων του, και ειδικότερα του στρατού, των σωμάτων ασφαλείας και σημαντικών τμημάτων της κοινωνίας (Bellin, 2004).

Η αντίδραση των ηγετών του καθεστώτος, που σε σημαντικό βαθμό καθορίστηκε από τον χαρακτήρα και τις προσωπικές επιλογές του καθενός, ήταν ζωτικής σημασίας για την εξέλιξη τους. Για παράδειγμα, η αντίδραση του Μπεν Αλί ήταν αργή και αδύναμη, πιθανώς επειδή καταλήφθηκε από έκπληξη. Εμφανίστηκε σε μια τηλεοπτική ομιλία στις 28 Δεκεμβρίου και στη συνέχεια, και πάλι καθυστερημένα, στις 10 Ιανουαρίου (Schraeder & Redissi, 2011).

Αντίθετα, το καθεστώς Καντάφι αντέδρασε γρήγορα και αποφασιστικά και αύξησε τις πιθανότητες επιβίωσης του, παρά το γεγονός της έντονης χρήσης βίας και της κλήσης εξωτερικής παρέμβασης. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η σκληρότητα και ο προσδιορισμός μπορεί να ήταν αποτελεσματικά, η υπερβολική αντίδραση δεν επέφερε σε όλες τις περιπτώσεις το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Στο Μπαχρέιν, η αστυνομική καταστολή εξόργισε τους διαδηλωτές και αυτό συνέβαλε στην περιθωριοποίηση των μετριοπαθών δυνάμεων του καθεστώτος αλλά και της αντιπολίτευσης με αποτέλεσμα να παρεμποδιστεί ο συμβιβασμός. Στη Συρία, η βία του καθεστώτος, ήταν ο βασικός λόγος για την ανάπτυξη και την ριζοσπαστικοποίηση του κινήματος διαμαρτυρίας (Nepstad, 2013).

Ο τρόπος που το κάθε καθεστώς αντέδρασε μπορεί να αποτελούσε επιλογή του ηγέτη του αλλά αντανάκλασε επίσης βαθύτερες και δομικές πραγματικότητες. Η πρώτη ήταν αν το καθεστώς διαφοροποιούνταν ή ταυτίζονταν απόλυτα από άλλους κρατικούς θεσμούς (Anderson, 2011). Μία άλλη ήταν η θέση και οι επιλογές αυτών των κρατικών θεσμών, ειδικότερα του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας. Στην Τυνησία και στην Αίγυπτο, όπου τα καθεστώτα ανατράπηκαν χωρίς εξωτερική παρέμβαση όπως στην περίπτωση της Λιβύης, οι δυνάμεις ασφαλείας αποστασιοποιήθηκαν και δεν προσπάθησαν να συντρίψουν τους διαδηλωτές, για λόγους που παραμένουν ακόμα ασαφείς, ενώ ο στρατός αναγκάστηκε λόγω της μεγάλης λαϊκής κινητοποίησης να κινηθεί εναντίον του προέδρου. Στην Τυνησία, ο στρατός



αρνήθηκε να ανοίξει πυρά εναντίον των διαδηλωτών και συνέβαλλε στο να διωχθεί ο Μπέν Άλι. Στη συνέχεια, υποχώρησε από την πολιτική σκηνή. Στην Αίγυπτο, η θέση του στρατού κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων ήταν αμφίροπη, αλλά τελικά επέλεξε να διώξει τον Μουμπάρακ. Καθώς η κρίση εντάθηκε, στις αρχές του Φεβρουαρίου του 2011, το Υπουργείο Εσωτερικών και οι επιχειρηματίες και οι πολιτικοί που σχετίζονταν με τον Μουμπάρακ και το κυβερνών Εθνικό Δημοκρατικό Κόμμα (NDP) είχαν αποδυναμωθεί και ο στρατός αναδείχθηκε ως ο μόνος σταθερός θεσμός (Anderson, 2011; Gause, 2011; Lutterbeck, 2013).

Υπήρχε μία σειρά από παράγοντες που εξηγούν την απόφαση του αιγυπτιακού στρατού να κινηθεί εναντίον του Μουμπάρακ. Η θέση του στρατού ήταν υψίστης σημασίας σε ένα καθεστώς, το οποίο προήλθε από το στρατιωτικό πραξικόπημα το 1952, αλλά είχε βιώσει αυξανόμενη πολιτική απομόνωση μετά την ήττα του 1967 στον πόλεμο εναντίον του Ισραήλ. Παρά τα πολλά κοινωνικά προνόμια και οικονομικά οφέλη που απολάμβαναν οι αξιωματικοί, η πολιτική απομόνωση του στρατού σε συνδυασμό με την αδυναμία του να προβάλλει τη δύναμη του εκτός Αιγύπτου, οδήγησαν σε δυσφορία και κρίση ταυτότητας ενώ παράλληλα εμφανίστηκε ένας πολύπλοκος ιστός των εσωτερικών δυνάμεων ασφαλείας. Για αρκετά χρόνια πριν το 2011, ήταν σαφές ότι τα κορυφαία κλιμάκια του καθεστώτος δεν ταυτίζονταν με το στρατό. Αν και αρχικά στρατιωτικοί, οι Μουμπάρακ και ο Σουλεϊμάν, δεν αντιπροσώπευαν πλέον τον στρατό ως θεσμό (Abourahme, 2013).

Στην απόφαση να διώξει τον Μουμπάρακ και να αναλάβει το ρόλο του εγγυητή της φάσης που θα ακολουθούσε μετά από αυτόν, ο στρατός είχε ως κίνητρο την διατήρηση της σταθερότητας στην Αίγυπτο αλλά και την προστασία των δικαιωμάτων των αξιωματικών του. Σε αντίθεση με τις περιπτώσεις της Τυνησίας και της Αιγύπτου, οι δεσμοί μεταξύ του καθεστώτος των Αλεβιτών και τις δυνάμεις του στρατού και της ασφάλειας στη Συρία, καθώς και η άσκηση των δυνάμεων ασφαλείας περίτεχνων μηχανισμού ελέγχου των κρατικών θεσμών και της κοινωνίας, επεξηγεί σε μεγάλο βαθμό την ικανότητα του Αλ-Ασάντ να διατηρηθεί στην εξουσία. Αν

και αναφέρθηκαν λιποταξίες αλλά και διαφωνίες στο εσωτερικό του στρατού, στις οποίες και στηρίχθηκε ο Αλ-Ασάντ για να καταστείλει τις εξεγέρσεις, εντούτοις αυτές δεν έφτασαν σε κρίσιμο στάδιο (Lutterbeck, 2013).

Σε δύο πολύ διαφορετικές περιπτώσεις από αυτές που έχουν ήδη αναφερθεί, στην Υεμένη και στη Λιβύη, η εσωτερική διάσπαση και η σύγκρουση οφείλονται εν μέρει στη σχέση μεταξύ του καθεστώτος και του στρατού και των δυνάμεων ασφαλείας. Στην Υεμένη, δεν υπήρχε μια ισχυρή κεντρική εξουσία ικανή να μονοπωλεί τις παραστρατιωτικές οργανώσεις και τις στρατιωτικές ομάδες που είχαν αποσχιστεί. Στη Λιβύη, η εσωτερική διάσπαση οφείλονταν εν μέρει στον κατακερματισμό εντός του στρατού, ενός αδύναμου θεσμού, και εντός των παραστρατιωτικών οργανώσεων και των οργανισμών ασφαλείας (Barany, 2011).

Επίσης, η ικανότητα των καθεστώτων να αντέξουν την λαϊκή πίεση εξαρτήθηκε και από το αν διατήρησαν τους σημαντικούς συμμάχους των κοινωνιών τους. Στην Αίγυπτο, οι διαδηλωτές αντιπροσώπευαν ένα ευρύ φάσμα των κοινωνικών τάξεων, με εξαίρεση την ελίτ των πλουσίων που σχετίζονταν με το καθεστώς, τους πολύ φτωχούς αστικούς προλετάριους και τους αγρότες.

Και η εξέγερση στην Τυνησία ήταν αποτέλεσμα μίας ευρείας συναίνεσης εναντίον του καθεστώτος, απόρροια της μείωσης της βάσης στήριξης του κατά τη δεκαετία του '2000 (Angrist, 2011). Αντίθετα, η Λιβύη, η Συρία, το Μπαχρέιν και η Υεμένη, διαχωρίστηκαν με σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές οντότητες να συνεχίζουν να παρέχουν στήριξη στο καθεστώς. Το καθεστώς της Υεμένης ήταν λιγότερο καταπιεστικό, και ευπροσάρμοστο και διατηρούσε ένα δίκτυο υπό την αιγίδα του αφήνοντας ανοιχτούς δίαυλους για τη συμμετοχή, τη διαφωνία και την διαπραγμάτευση. Οι παράγοντες αυτοί και ο κατακερματισμός της αντιπολίτευσης, εξηγούν γιατί ο Σαλέχ διατηρήθηκε στην εξουσία για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα, αν και με τον κίνδυνο ενός εμφυλίου πολέμου.

Στη Συρία, παρά το γεγονός ότι η ανελέητη καταστολή συνεχίστηκε μέχρι και το τέλος του 2011, οι περιοχές με μεγάλη συγκέντρωση μειονοτήτων, η

επιχειρηματική κοινότητα και κυρίως τα βασικά μητροπολιτικά κέντρα Δαμασκού και Χαλεπίου, παρέμειναν αμφίσημα και δεν φαίνεται να στράφηκαν εναντίον του καθεστώτος παρά τη γενικότερη τάση που υπήρχε. Επίσης, η αντιπολίτευση στον Αλ-Ασάντ άργησε να ξεπεράσει τις σοβαρές εσωτερικές αντιπαραθέσεις που είχε. Στο Μπαχρέιν, η εξέγερση χαρακτηρίστηκε από το βαθύ ρήγμα που υπήρχε ανάμεσα στους Shi'ι και στους Σουνίτες, παρά το γεγονός ότι τα φιλελεύθερα στοιχεία των Σουνιτών ήρθαν σε αντίθεση με τον αυταρχισμό του καθεστώτος, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια. Στην Τρίπολη, την πρωτεύουσα της Λιβύης και επίκεντρο του καθεστώτος, δεν υπήρξαν σημαντικές και μεγάλες διαδηλώσεις μέχρι το τέλος του εμφυλίου που τελικώς ανέτρεψε τον Καντάφι. Ο δικτάτορας της Λιβύης κατάφερε να διατηρήσει την συναίνεση σημαντικών κοινωνικών και πολιτικών στοιχείων, και ίσως τελικώς η ανατροπή του να μην ήταν δυνατή χωρίς την παρέμβαση των ξένων δυνάμεων (Anderson, 2011; Bellin, 2012; Stepan & Linz, 2013).

### **3.4 Αραβική Άνοιξη και εξτρεμιστές**

Το ισλαμικό θέμα ανησύχησε ιδιαίτερα τη Δύση κατά τη διάρκεια της Αραβικής άνοιξης αφού υπήρχε διάχυτος ο φόβος ότι τη θέση των καθεστώτων θα έπαιρναν τα ισλαμικά κόμματα. Τα ισλαμικά κινήματα θεωρούνταν ότι τα καλύτερα οργανωμένα και είχαν μία ατζέντα με στόχο την ανάληψη της εξουσίας και ότι μέσα από αυτά θα υπήρχε ανάπτυξη της δράσης των εξτρεμιστών.

Οι φόβοι αυτοί όμως αποδείχτηκαν αβάσιμοι αφού οι ισλαμιστές δεν είχαν ενεργό ρόλο στην Αραβική άνοιξη. Συμμετείχαν μεν αυτόνομα αλλά όχι οργανωμένα. Επιπλέον, οι ίδιες οι διαδηλώσεις δεν αποκάλυψαν ενδείξεις αιτημάτων για ισλαμική διακυβέρνηση (Joffe, 2011).

Είναι σαφές ότι το πολιτικό Ισλάμ δεν μπορεί να εξαιρεθεί από το μέλλον της Αραβικής άνοιξης. Τα ισλαμιστικά πολιτικά κινήματα είναι πολύ καλά οργανωμένα. Θεωρείται όμως πιο πιθανό να αναγκαστούν να αποτελέσουν

μέρος του δημοκρατικού συστήματος που θα αναδυθεί. Και οι κινήσεις του θεωρούν ότι ένα τέτοιο ενδεχόμενο είναι πολύ πιθανό (Joffe, 2011).

## **Κεφάλαιο 4<sup>ο</sup> Αραβική Άνοιξη και Συριακή Κρίση**

### **4.1 Η Συριακή Κρίση-Αίτια Διαστάσεις και Προοπτικές**

#### **4.1.1 Η επίπτωση της στρατιωτικής λύσης στη Συριακή Κρίση**

Στη Συρία, το 2000 τη διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο Μπασσάρ Αλ Ασάντ. Η πρώτη περίοδος της διακυβέρνησης του χαρακτηρίστηκε από μία σειρά μεταρρυθμίσεων χαρίζοντας της το όνομα η «Άνοιξη της Δαμασκού». Η καλή αυτή περίοδος όμως δεν διήρκεσε πολύ. Σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα, μέρος του κόμματος που ήταν συντηρητικό και σκληροπυρηνικό, κατάφερε να επιβληθεί επιφέροντας καθεστωτικές συμπεριφορές. Όχι μόνο καμία μεταρρύθμιση δεν έγινε αλλά αντίθετα υπήρχε παύση κάθε πολιτικής διαβούλευσης.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η νέα συμπεριφορά της κυβέρνησης δημιούργησε πολιτικές αντιδράσεις. Το 2006, πέντε πολιτικά κόμματα της Συρίας και εννέα προσωπικότητες, υπέγραψαν είναι κείμενο γνωστό ως «Διακήρυξη της Δαμασκού» στο οποίο ζητούσαν να υπάρξει αλλαγή της εξουσίας αλλά με δημοκρατικό και ειρηνικό τρόπο. Η διακήρυξη αυτή δρομολογήθηκε κυρίως από τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, τους κομμουνιστές, τους φιλελεύθερους και ομάδες Κούρδων.

Η αντίδραση της κυβέρνησης ήταν εντελώς διαφορετική από αυτή που ζητούσε η διακήρυξη. Όποιος θεωρήθηκε ότι είναι εναντίον του καθεστώτος, είτε φυλακίστηκε, είτε εξορίστηκε. Αντιμετωπίστηκε με τον πιο σκληρό τρόπο παύοντας κάθε έννοια πολιτικού διαλόγου και δημοκρατίας (Αρέφ, 2012).

Ο αέρας της Αραβικής Άνοιξης παρέσυρε και την Συρία. Η εξέγερση στη Συρία ήταν έντονη για δύο λόγους. Ο πρώτος ήταν ότι οι Σύριοι βλέποντας την επιτυχία της εξέγερσης σε άλλα αραβικά κράτη και ζώντας σε ένα καθεστώς που δεν υπήρχε μεταρρύθμιση και πρόοδος σε κανένα τομέα, αγκάλιασαν την εξέγερση η οποία εξαπλώθηκε στο σύνολο της χώρας. Ο δεύτερος λόγος ήταν οι δυνάμεις ασφαλείας της χώρας αντιμετώπισαν τους διαδηλωτές με μεγάλη σκληρότητα και βιαιότητα. Αναπτύχθηκαν

συγκρούσεις ανάμεσα σε διαδηλωτές και δυνάμεις ασφαλείας που είχαν σημαντικές απώλειες για τους πρώτους. Ένας τεράστιος αριθμός ανθρώπων σκοτώθηκε και φυλακίστηκε, ενώ πολλοί ακόμα αγνοούνται. Πολλοί ήταν και οι τραυματισμένοι οι οποίοι παρέμειναν χωρίς νοσηλεία λόγω της τρομοκρατίας που επικρατούσε που τους ανάγκασε να μην καταφεύγουν στα νοσοκομεία.

Η έντονη βία από τις στρατιωτικές δυνάμεις που ασκήθηκε στους διαδηλωτές είχε ως πρόφαση, τουλάχιστον σύμφωνα με τις κυβερνητικές ανακοινώσεις, ότι ανάμεσα στους διαδηλωτές υπήρχαν ένοπλες ομάδες και ότι όλη η αντίδραση ήταν ενορχηστρωμένη από δυνάμεις του εξωτερικού. Βέβαια, αυτές οι ανακοινώσεις δεν παρείχαν στην κοινή γνώμη καμία απόδειξη απολύτως ότι κάποιος από αυτούς τους ισχυρισμούς ήταν αληθινός (Αρέφ, 2012).

Η χρήση των στρατιωτικών δυνάμεων εκ μέρους της κυβέρνησης, παρά τη βιαιότητα και τη σφοδρότητα δεν επέφερε το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Οι Σύριοι δεν πτοήθηκαν και συνέχισαν τις διαδηλώσεις αποφασισμένοι να καταρρίψουν το καθεστώς. Από την άλλη, το καθεστώς Μπαάθ προσπαθούσε να διατηρήσει τον Ασάντ με κάθε τρόπο στην εξουσία και προσπάθησε να δημιουργήσει μία θρησκευτική αντιπαράθεση ανάμεσα στους Σουνίτες και στους Αλαουίτες προσπαθώντας να οδηγήσει τη χώρα σε εμφύλιο πόλεμο (Αρέφ, 2012).

#### **4.1.2 Η Θέση της Αντιπολίτευσης**

Ο τρόπος που λειτουργούσε το καθεστώς δεν επέτρεπε στο παρελθόν την ύπαρξη αντιπολίτευσης στη Συρία. Αυτό ήταν εύλογο γιατί κάθε αντίθετη φωνή τρομοκρατούνταν από τις συριακές μυστικές δυνάμεις. Όποιος καταφέρονταν εναντίον του καθεστώτος τιμωρούνταν, είτε βρισκόνταν στη Συρία ή εκτός αυτής.

Με την Αραβική άνοιξη όμως, η κατάσταση αυτή άλλαξε. Παράλληλα με τις εξεγέρσεις, δημιουργήθηκαν και πολιτικές παρατάξεις οι οποίες δημιούργησαν μία νέα συλλογικότητα εναντίον του καθεστώτος. Η

συλλογικότητα αυτή ήταν το Συριακό Εθνικό Συμβούλιο στο οποίο εκπροσωπούνται όλες οι συριακές μειονότητες και κοινότητες (Αρέφ, 2012).

Το γεγονός όμως ότι το Συμβούλιο αποτελούνταν από διαφορετικές δυνάμεις ήταν πλεονέκτημα αλλά παράλληλα και μειονέκτημα γιατί υπήρχαν διαφορετικές απόψεις και συμπεριφορές. Επίσης, στο Συμβούλιο ασκείται σημαντική επιρροή από τις άλλες δυνάμεις που έχουν εμπλακεί στη Συριακή κρίση.

Το Συμβούλιο όμως δεν ήταν η μόνη δύναμη εναντίον του καθεστώτος του Ασάντ. Ένας σημαντικός αριθμός στρατιωτικών αποσχίστηκε από το καθεστώς δημιουργώντας τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό. Η έδρα του στρατού αυτού είναι στην Τουρκία και κινείται εναντίον των στρατιωτικών δυνάμεων που καταστέλλουν τους διαδηλωτές. Ο τρόπος που κινείται αυτό το τμήμα του στρατού αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα αφού δεν έχουν τους απαραίτητους πόρους για να οπλισθούν και αναγκάζονται να χρησιμοποιούν την μέθοδο του ανταρτοπόλεμου (Αρέφ, 2012).

Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι διατήρησαν μία ουδέτερη στάση στο θέμα της Συρίας. Ζήτησαν μεταρρυθμίσεις σε όλα τα επίπεδα ώστε ο λαός της Συρία σαν ζήσει καλύτερα αλλά με ειρηνικό τρόπο. Η στάση τους απέδειξε τη μη εμπλοκή τους στην πυροδότηση των εξεγέρσεων στη Συρία.

Ακόμα όμως και μετά την πτώση του καθεστώτος η Αδελφότητα δεν μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις γιατί δεν έχουν επαφή με την κοινωνία. Αυτό οφείλεται στο ότι οι Σύριοι δεν έχουν καλή γνώμη για την αδελφότητα λόγω του ότι στο παρελθόν, η στρατιωτική του πτέρυγα είχε υποστηρίξει το Σαντάμ Χουσεϊν και τις βιαιότητες του. Επιπλέον, η Αδελφότητα δεν είναι οργανωμένη στη Συρία γιατί υπάρχει ένας νόμος, ο 49, σύμφωνα με τον οποίον, όποιος οργανώνεται σε αυτή, εκτελείται χωρίς πρώτα να γίνει δίκη. Τέλος, η αδελφότητα δεν μπορεί με ευκολία να αποκτήσει την πλειοψηφία στην χώρα λόγω του ότι υπάρχει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό Αράβων σουνιτών (Αρέφ, 2012).

#### **4.1.3 Η Στάση των περιφερειακών δυνάμεων**

Η πτώση του συριακού καθεστώτος δημιούργησε σημαντικές επιπτώσεις. Για το Ιράν σήμαινε το τέλος της στρατηγικής του ευρύτερα στα αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής. Αυτός ήταν και ο λόγος της έντονης υποστήριξης του Ιράν προς το καθεστώς με κάθε τρόπο από πόρους μέχρι και την παροχή εκπαίδευσης στις δυνάμεις ασφαλείας.

Το Ιράν και η Χεζμπολάχ βασιζόνταν στο καθεστώς Ασάντ και στην προσπάθεια επιβολής του στις χώρες που υπάρχουν σουνίτες δημιουργώντας σημαντικά προβλήματα. Επιπλέον, προβλήματα τέτοιου είδους θα υπάρξουν και στο Λίβανο. Αυτό σημαίνει ότι για το Ιράν η υποστήριξη του Ασάντ είναι ζωτική για τη δική του υπόσταση και τη θέση του (Αρέφ, 2012).

#### **4.1.4 Η Στάση των Ηνωμένων Εθνών**

Τα Ηνωμένα Έθνη επέδειξαν μεγάλη καθυστέρηση να αντιδράσουν στο θέμα της Συρίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν είχαν ενιαία στάση. Η Ρωσία και η Κίνα δεν ήθελαν να κινηθούν εναντίον του καθεστώτος και άσκησαν βέτο. Η αντίδραση της Ρωσίας οφείλεται στο ότι χρησιμοποιεί τη συριακή ναυτική βάση στη Μεσόγειο και δεν ήθελε να χάσει αυτό το προνόμιο. Επιπλέον, το καθεστώς αποτελούσε ένα πολύ καλό πελάτη της Ρωσίας στην αγοραπωλησία όπλων. Η Κίνα από την άλλη, αντέδρασε για λόγους διεθνούς ισορροπίας.

Τα Ηνωμένα Έθνη πραγματοποίησαν μία πρώτη συνάντηση, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, στη Γενεύη. Η αντιπολίτευση ζητούσε να υπάρξει μία απόφαση που να αναφέρει ρητά ότι ο Ασάντ θα υποχωρήσει, κάτι που δεν έγινε και δεν υπήρχε κάποιο αποτέλεσμα (Αρέφ, 2012).

Το Νοέμβριο του 2011, ο οργανισμός του ΟΗΕ για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δημοσίευσε μία έκθεση που κατέγραφε τα εγκλήματα που το καθεστώς έχει κάνει εναντίον των πολιτών της Συρίας. Στην έκθεση περιλαμβάνονταν σημαντικά σοβαρά εγκλήματα μαζί με αποδείξεις που έδειχναν ότι κάθε αντίθετη φωνή στο καθεστώς



καταστέλλονταν βίαια από τις δυνάμεις ασφαλείας αλλά και από παραστρατιωτικές ομάδες.

Ενώ η κυβέρνηση άφηνε να διαφανεί ότι οι ομάδες αυτές ήταν ανεξέλεγκτες, στην πραγματικότητα, λειτουργούσαν υπό τις εντολές του καθεστώτος σε μία προσπάθεια να κατασταλεί με τη βία και με κάθε τρόπο, η εξέγερση του άμαχου πληθυσμού. Για τη συμπεριφορά του αυτή, από σημαντικό αριθμό χωρών των ΟΗΕ, υπήρχε επίσημη καταδίκη του καθεστώτος (Αρέφ, 2012).

#### **4.2 Οι επιπτώσεις της «Συριακής Άνοιξης» στη Μεσανατολική πολιτική της κυβέρνησης ΑΚΡ**

Η Τουρκία είναι μία χώρα που παρενέβη έντονα στο ζήτημα της Συρίας. Αυτό έγινε γιατί οι εξελίξεις στη Συρία θα επηρέαζαν σημαντικά και την τουρκική εθνική ασφάλεια.

Η Τουρκία ήθελε να υποστηρίξει το καθεστώς και γι' αυτό είχε επαφές με τον Ασάντ σε μία προσπάθεια αναίμακτης επίλυσης. Η τουρκική πρόταση περιλάμβανε την εκπαίδευση των Σύριων στη θεσμική δημοκρατική διακυβέρνηση αλλά και μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να γίνουν για να αποφευχθεί ο εμφύλιος πόλεμος. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι πιέσεις των Τούρκων ήταν πολύ έντονες προς τον Ασάντ γιατί φοβόνταν ότι οι επιπτώσεις που θα υπήρχαν από την πτώση του καθεστώτος θα ασκούσε καταλυτική επιρροή στο θέμα των Κούρδων, στο λαό της Τουρκίας αλλά παράλληλα θα δημιουργούσε και μεγάλο προσφυγικό ζήτημα, όπως και έγινε. Το καθεστώς αντέδρασε προς τις τουρκικές πιέσεις γιατί θεωρούσε πως τους έδινε εντολές (Αρέφ, 2012).

Μετά την πτώση του καθεστώτος, η ανάμειξη της Τουρκίας ήταν πιο έντονη. Φιλοξένησε το Συριακό Εθνικό Συμβούλιο και τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό θεωρώντας ότι θα αποτελέσουν τη μεταβατική κυβέρνηση στη Συρία. Για να μην επεκταθεί το Ιράν στην περιοχή, επέτρεψε και στην Μουσουλμανική Αδελφότητα να λειτουργεί νόμιμα και αποδέχτηκε την

ύπαρξη μίας ισλαμικής συριακής κυβέρνησης σουνιτικού χαρακτήρα σύμφωνα με τα πρότυπα της τουρκικής διακυβέρνησης (Αρέφ, 2012).

Προσπάθεια όμως να αναμειχθεί έκανε και το Ισραήλ γιατί μέχρι προσφάτως δεν αντιμετώπιζε προβλήματα από την περιοχή. Το Ισραήλ φοβόταν ότι η πτώση του καθεστώτος μπορεί να παρέδιδε την εξουσία σε εξτρεμιστές του Ισλάμ αντιμετωπίζοντας έναν ενδεχόμενο αντίπαλο. Κάτι τέτοιο όμως δεν φαίνεται να είναι πιθανό από τις εξελίξεις (Αρέφ, 2012).

### **4.3 Συριακή Κρίση και Ελλάδα**

Η Συρία είναι μία χώρα που η γεωστρατηγική της θέση ελκύει το ενδιαφέρον πολλών χωρών. Αποτελεί τη σύνδεση ανάμεσα σε τρεις ηπείρους και επιτρέπει το εμπόδιο και τη μεταφορά αγαθών παρέχοντας σημαντικά πλεονεκτήματα στις χώρες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην περιοχή.

Αυτός είναι και ο λόγος που η εξέγερση στη Συρία επέφερε την ανάμειξη των περιφερειακών χωρών που δεν ήταν αραβικές προκειμένου να μπορέσουν να εδραιώσουν τις δυνάμεις τους στην περιοχή και να εξασφαλίσουν τα συμφέροντα τους και είναι κατανοητό ότι η πτώση του καθεστώτος θα επέφερε αλλαγή των ισορροπιών. Από τους πιθανούς διεκδικητές του ελέγχου της περιοχής, επικρατέστερη θεωρείται η Τουρκία αφού η οικονομική της ανάπτυξη αλλά και η ύπαρξη κοινών συνόρων μπορεί να συμβάλλει στην ανοικοδόμηση της χώρας (Αρέφ, 2016).

Η μόνη χώρα που μπορεί να εμποδίσει την εδραίωση της Τουρκίας στη Συρία είναι η Ελλάδα που πολιτιστικά είναι εδραιωμένη στη Συρία λόγω των κατακτήσεων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, κάτι αποδεκτό όχι μόνο από το χριστιανικό αλλά και από τον μουσουλμανικό πληθυσμό της χώρας. Επίσης, μέσο για την ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στη Συρία και στην Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει και το Πατριαρχείο της Δαμασκού (Αντιοχείας) και Πάσης Ανατολής, που είναι εδραιωμένο στην περιοχή.

Μέχρι προσφάτως όμως, οι σχέσεις Συρίας και Ελλάδας δεν είχαν αναπτυχθεί. Ένας λόγος γι' αυτό ήταν το καθεστώς Ασάντ αφού ο καταπιεστικός τρόπος διακυβέρνησης του αποτελούσε παραβίαση των δημοκρατικών αξιών. Υπήρχε επίσης διπλωματική δυσaráσκεια για την πολιτική του καθεστώτος γιατί είχε αναγνωρίσει το όνομα Μακεδονία για τα Σκόπια και είχε σκοπό να έχει εμπορικές συναλλαγές με το κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου (Αρέφ, 2016).

## Συμπεράσματα

Η Αραβική άνοιξη ήταν μία πρωτοφανής επανάσταση στην ιστορία του αραβικού κόσμου. Ο λαός των χωρών στις οποίες σημειώθηκαν εξεγέρσεις, δρομολόγησε με την αντίδραση του το μέλλον των χωρών και των κοινωνιών του. Αντέδρασε εναντίον καθεστώτων και την έλλειψη δημοκρατίας, άντεξε τις πιέσεις, την καταστολή και τη δημοκρατία, με στόχο την ανάπτυξη δημοκρατικών δυνάμεων που εξασφαλίζουν ότι στο μέλλον δεν θα υπάρχει επικράτηση δυνάμεων που θα χαρακτηρίζονται από συντηρητισμό και ελλείμματα δημοκρατίας.

Η Αραβική άνοιξη είχε μοναδικά χαρακτηριστικά. Ήταν αποτέλεσμα συλλογικών και δημοκρατικών διαδικασιών, χωρίς την ύπαρξη οργάνωσης από ηγέτες που θα επέτρεπαν τη χειραγώγηση τους. Εξέφρασε αιτήματα που παρέπεμπαν στην εδραίωση της δημοκρατίας στις αραβικές χώρες και στην ανάπτυξη καλύτερων συνθηκών για τους λαούς τους.

Σημαντικό όμως είναι ότι έγινε κατανοητό μέσα από την Αραβική άνοιξη ότι οι αραβικοί λαοί δεν είναι διατεθειμένοι πλέον να ανεχτούν την εδραίωση καθεστώτων και διακυβερνήσεων με αντιδημοκρατικές και απολυταρχικές συμπεριφορές. Αυτό διαφαίνεται και από το γεγονός ότι δεν επέτρεψε την ενεργή ανάμειξη και εδραίωση των ισλαμιστικών δυνάμεων και τους μετέδωσε το μήνυμα ότι η ανάμειξη τους θα πρέπει να βασίζεται σε δημοκρατικά πρότυπα ειδάλλως θα οδηγηθούν στο κοινωνικό και πολιτικό περιθώριο.

Η περίπτωση της Συρίας, στην οποία επεκτάθηκε η Αραβική άνοιξη ήταν μία διαφορετική περίπτωση. Και ο λαός της Συρίας βίωσε την καταπίεση ενός καθεστώτος αλλά η ανομοιογένεια του πληθυσμού και η σημαντική γεωπολιτική της θέση, επέτρεψε την ανάμειξη πολλών δυνάμεων και εξωτερικών παραγόντων στην εξέγερση της. Ο λαός της Συρίας αντιμετώπιστηκε πιο βάνουσα από όλους τους αραβικούς λαούς και κατάφερε να αντέξει και να διατηρήσει την εξέγερση του.

Στην εξέγερση της Συρίας όμως υπήρχε ανάμειξη πολλών εξωτερικών δυνάμεων που ήθελαν να διασφαλίσουν τα συμφέροντα τους στην περιοχή

και υποστήριξαν το καθεστώς Ασάντ ή τις δυνάμεις των διαδηλωτών κάνοντας τη σύγκρουση πιο σφοδρή ανάμεσα τους επιφέροντας στο τέλος τον εμφύλιο πόλεμο που είχε ως αποτέλεσμα μία τεράστια κρίση στη χώρα και ένα μεγάλο προσφυγικό κύμα ανθρώπων που προσπαθούσαν να διαφύγουν από τον εμφύλιο. Την κατάσταση επιδείνωσε ακόμα περισσότερο η μη έγκαιρη παρέμβαση της Ευρώπης που παρακολουθούσε τις φρικαλεότητες του καθεστώτων εναντίον άμαχων πολιτών χωρίς να παρεμβαίνει και περιορίστηκε μόνο σε ανακοινώσεις.

Το πρόβλημα της Συρίας δεν έχει επιλυθεί ακόμη παρά την πάροδο του χρόνου. Αποτελεί ένα φλέγον ζήτημα που θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με προσοχή στο μέλλον για να αποφευχθούν περαιτέρω αιματηρές και επιζήμιες εξελίξεις για τους πολίτες.

## Βιβλιογραφία

- Abourahme, N. (2013). 'The street' and 'the slum': Political form and urban life in Egypt's revolt. *City*, 17(6), 716-728.
- Al-Sakkaf, N. (2011). The Politicization of Yemen's Youth Revolution. *Arab Reform Bulletin*, 27.
- Amar, P. (2011). Turning the gendered politics of the security state inside out?. *International Feminist Journal of Politics*, 13(3), 299-328.
- Amnesty International (2011). *Saudi Arabia: protesters and reformers targeted in name of security*. In <http://www.amnesty.org/en/news/saudi-arabia-protesters-and-reformists-targeted-name-security>.
- Anderson, L. (2011). *Democracy, authoritarianism and regime change in the Arab world*. Middle East Centre public lecture. London School of Economics and Political Science, London.
- Anderson, L. (2011). Demystifying the Arab Spring: parsing the differences between Tunisia, Egypt, and Libya. *Foreign Affairs*, 2-7.
- Angrist, M. P. (2011). Old grievances and new opportunities: understanding the Tunisian revolution. In *unpublished paper, Middle East Studies Association annual conference, Washington DC* (Vol. 3).
- Aouragh, M., & Alexander, A. (2011). The arab spring| the egyptian experience: Sense and nonsense of the internet revolution. *International Journal of communication*, 5, 1344-1358.
- Αρέφ, Αλ. (2012). Συριακή κρίση. Αίτια, διαστάσεις και προοπτικές. *Γεωπολιτική*, Σεπτέμβριος, 64-75.
- Αρέφ, Αλ. *Συριακή κρίση και Ελλάδα*. Στο <http://rieas.gr/images/aref14.pdf>.
- Axford, B. (2011). Talk about a revolution: Social media and the MENA uprisings. *Globalizations*, 8(5), 681-686.

- Ayeb, H. (2011). Social and political geography of the Tunisian revolution: the alfa grass revolution. *Review of African Political Economy*, 38(129), 467-479.
- Barany, Z. (2011). The role of the military. *Journal of Democracy*, 22(4), 24-35.
- Bellin, E. (2004). The robustness of authoritarianism in the Middle East: Bellin, E. (2012). Reconsidering the robustness of authoritarianism in the Middle East: Lessons from the Arab Spring. *Comparative Politics*, 44(2), 127-149.
- Boston (2011). *Protest spreads in the Middle East*. In [http://www.boston.com/bigpicture/2011/01/protest\\_spreads\\_in\\_the\\_middle.html](http://www.boston.com/bigpicture/2011/01/protest_spreads_in_the_middle.html)
- Bruns, A., Highfield, T., & Burgess, J. (2013). The arab spring and social media audiences english and arabic twitter users and their networks. *American Behavioral Scientist*, 57(7), 871-898.
- Byrd, P. (2003). Cold War. In McLean, I., McMillan, A. (eds.). *The concise Oxford dictionary of politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Carabott, P., & Sfikas, T. D. (2004). *The Greek Civil War: essays on a conflict of exceptionalism and silences* (Vol. 6). Gower Publishing, Ltd.
- Clark, S. T. (2013). Reflections on the Arab Awakening. *Asian Affairs*, 44(1), 44-50.
- Cummings, R. H. (2010). *Radio Free Europe's " Crusade for Freedom": Rallying Americans Behind Cold War Broadcasting, 1950-1960*. McFarland.
- Dalmasso, E. & Cavatorta, F. (2010). Reforming the family code in Tunisia and Morocco: The struggle between religion, globalisation and democracy. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 11(2), 213–228.

- El-Affendi, A. (2012). Revolutionary anatomy: the lessons of the Sudanese revolutions of October 1964 and April 1985. *Contemporary Arab Affairs*, 5(2), 292-306.
- Eltantawy, N., & Wiest, J. B. (2011). The Arab spring| Social media in the Egyptian revolution: reconsidering resource mobilization theory. *International Journal of Communication*, 5, 1207-1224.
- Exceptionalism in comparative perspective. *Comparative politics*, 139-157.
- Economist Intelligence Unit (2011). *Country report: Tunisia*. London: EIU.
- Gaddis, J. L. (1990). *Russia, the Soviet Union, and the United States: an interpretive history*. McGraw-Hill Humanities, Social Sciences & World Languages.
- Gaddis, J. L. (2005). *The Cold War: a new history*. Penguin Press.
- Gause III, F. G. (2011). Why Middle East Studies missed the Arab spring: The myth of authoritarian stability. *Foreign Affairs*, 81-90.
- Gerbaudo, P. (2012). *Tweets and the streets: Social media and contemporary activism*. Pluto Press.
- Goulding, K. (2011). Tunisia: Women's winter of discontent. *Open Democracy*, 25 October, in [opendemocracy.net/5050/kristine-goulding/tunisia-womens-winter-of-discontent](http://opendemocracy.net/5050/kristine-goulding/tunisia-womens-winter-of-discontent).
- Grami, A. (2008). Gender equality in Tunisia. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 35(3), 349-361.
- Halliday, F. (1983). *The making of the second Cold War*. London: Verso.
- Howard, P. N., & Hussain, M. M. (2011). The role of digital media. *Journal of democracy*, 22(3), 35-48.



- Joffé, G. (2011). The Arab spring in north Africa: origins and prospects. *The Journal of North African Studies*, 16(4), 507-532.
- Joseph, S. (2012). Social media, political change, and human rights. *BC Int'l & Comp. L. Rev.*, 35, 145-188.
- Kandiyoti, D. (2011). Promise and peril: Women and the 'Arab Spring'. *Open Democracy*, 8 March, in <http://www.opendemocracy.net/5050/deniz-kandiyoti/promise-and-peril-women-and-%E2%80%98arabspring%E2%80%99>.
- Karabell, Z. (1999). *Architects of intervention: The United States, the third world, and the Cold War, 1946-1962*. LSU Press.
- Kerr, C., & Jones, T. C. (2011). A revolution paused in Bahrain. *Middle East Report Online*, 23.
- Khamis, S., & Vaughn, K. (2012). 'We Are All Khaled Said': The potentials and limitations of cyberactivism in triggering public mobilization and promoting political change. *Journal of Arab & Muslim Media Research*, 4(2-3), 145-163.
- Khondker, H. H. (2011). Role of the new media in the Arab Spring. *Globalizations*, 8(5), 675-679.
- Labidi, L. (2007). The nature of transnational alliances in women's associations in the Maghreb: The case of AFTURD and ATFD. *Journal of Middle East Women's Studies*, 3(1), 6-34.
- LaFeber, W. (1993). *America, Russia and the Cold War, 1945-1992*. McGraw-Hill.
- Lim, M. (2012). Clicks, cabs, and coffee houses: Social media and oppositional movements in Egypt, 2004-2011. *Journal of Communication*, 62(2), 231-248.
- Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., & Pearce, I. (2011). The Arab Spring| the revolutions were tweeted: Information flows

during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions. *International Journal of Communication*, 5, 1375-1405.

- Lutterbeck, D. (2013). Arab uprisings, armed forces, and civil–military relations. *Armed Forces & Society*, 39(1), 28-52.
- Miller, R.G. (2000). *To save a city: the Berlin airlift, 1948-1949*. Texas A & M University Press.
- Mohsen, H. (2012). Opinion: What made her go there? Samira Ibrahim and Egypt's virginity test trial. *Al Jazeera*, 16 March, in <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/03/2012316133129201850.html>.
- Mohyeldin, A. (2011). Suicide sparked Tunisia revolution. *Al Jazeera English*, in <http://english.aljazeera.net/indepth/opinion/2010/12/20101231161958792947.html>
- Moschonas, G. (2002). *In the name of social democracy: the great transformation, 1945 to the present*. Verso.
- Mulrine, C. (2011). Women's organizations in Tunisia: Transforming feminist discourse in a transitioning state. ISP Collection Paper 1136, in [http://digitalcollections.sit.edu/isp\\_collection/1136/](http://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/1136/).
- Nepstad, S. E. (2013). Mutiny and nonviolence in the Arab Spring Exploring military defections and loyalty in Egypt, Bahrain, and Syria. *Journal of Peace Research*, 50(3), 337-349.
- Noland, M., & Pack, H. (2007). *The Arab economies in a changing world*. Washington, DC: Peterson Institute.
- Paust, J. J. (2013). International Law, Dignity, Democracy, and the Arab Spring. *Cornell Int'l LJ*, 46, 1-21.
- Πρωτόπαπας, Γ.Ξ. (2013). Οι Σαλαφιστές αλλάζουν την ισορροπία δυνάμεων στη Μέση Ανατολή. *Άμυνα & Διπλωματία*, Τεύχος 257.

- Puddington, A. (2003). *Broadcasting freedom: the Cold War triumph of radio free Europe and radio liberty*. University Press of Kentucky.
- Roy, O. (2012). The transformation of the Arab world. *Journal of Democracy*, 23(3), 5-18.
- Rosiny, S. (2012). *The Arab Spring: triggers, dynamics and prospects*. Leibniz: GIGA German Institute of Global and Area Studies.
- Sadiki, L. (2010). Tunisia: The battle of Sidi Bouzid. *Al Jazeera English*, in
- <http://english.aljazeera.net/indepth/opinion/2010/12/20101227142811755739.html>
- Schraeder, P. J., & Redissi, H. (2011). Ben Ali's fall. *Journal of Democracy*, 22(3), 5-19.
- Sharekh, A. A. (2011). Reform and rebirth in the Middle East. *Survival*, 53(2), 51-60.
- Shawn, H. (2011). *Benin, Senegal, Mauritania Impacted by Protest Movements*. In [http://web.archive.org/web/20110302230053/news.yahoo.com/s/ac/20110224/pl\\_ac/7929736\\_benin\\_senegal\\_mauritania\\_impacted\\_by\\_protest\\_movements](http://web.archive.org/web/20110302230053/news.yahoo.com/s/ac/20110224/pl_ac/7929736_benin_senegal_mauritania_impacted_by_protest_movements)
- Stepan, A., & Linz, J. J. (2013). Democratization Theory and the " Arab Spring". *Journal of Democracy*, 24(2), 15-30.
- Stoller, A. K. (2014). *True citizens of Bahrain: discourse on Bahraini identity since the Arab Spring* (Doctoral dissertation).
- Tadros, M. (2010). Egypt. In Kelly, S. and Breslin, J. (eds). *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Progress Amid Resistance*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 89–120.
- Tchaoucha, J.D. & Arfaoui, K. (2012). Tunisian women in the twenty-first century: Past achievements and present uncertainties in the wake

of the Jasmine Revolution. *Journal of North African Studies*, 17(2), 215–238.

- Tucker, S. C., & Roberts, P. M. (2007). *The Encyclopedia of the Cold War: A Political, Social, and Military History, 5 Volume Set*. Abc-clio.
- Yom, S. (2005). Civil society and democratization in the Arab world. *Middle East*, 9(4), 15-32.
- Yu, H. (2012). The Arab Spring and the Chinese Autumn. *New Perspectives Quarterly*, 29(1), 49-51.
- Van Dam, N. (1981). *The struggle for power in Syria: sectarianism, regionalism and tribalism in politics, 1961-1980*. Croom Helm.
- Wettig, G. (2008). *Stalin and the Cold War in Europe*. Rowman & Littlefield.
- Wolfsfeld, G., Segev, E., & Sheafer, T. (2013). Social media and the Arab spring politics comes first. *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 115-137.
- World Bank (2011). *Development Indicators database.*, In <http://data.worldbank.org/country>.